

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
2. ชุดการเรียนรู้
3. การหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้
4. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยม ที่เหมาะสม กรมวิชาการ (2550 : 132-136) ได้กำหนดสาระต่างๆไว้ ดังนี้

1. สาระการเรียนรู้

สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปะและจริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

1.1 สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม

ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

1.2 สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ในสังคม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคม ปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

1.3 สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

1.4 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

1.5 สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย

2.1 สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตาม หลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และ ชำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

2.2 สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ ดีงาม และชำระรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และ สังคม โลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และชำระรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข

2.3 สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและ การบริโภค การใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจ หลักการ ของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

2.4 สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทาง ประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้าน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและ สามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

2.5 ตารางที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุป จากสาระการเรียนรู้ ที่ 4 ประวัติศาสตร์ มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย เพื่อให้บรรลุผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

3. คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (ช่วงชั้นที่ 2)

1. ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นประเทศไทย
2. ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจ ในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น
3. ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น
4. ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำ ความเข้าใจ ในภูมิภาค ชีวโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

จากหลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สรุปว่า เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำ ผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบ โดยนำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย เป็นพลเมืองดี นำความรู้เกี่ยวกับโลกมาสร้างความเข้าใจในกระบวนการเกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์ นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครอง มาใช้ในการปกครอง ชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติของตน

ชุดการเรียนรู้

1. ความหมายของชุดการเรียนรู้

ชุดการสอนหรือชุดการเรียนรู้ มาจากคำว่า Instructional Package หรือ Learning Package หรือ Instructional Kits เดิมทีเคยมักใช้คำว่า ชุดการสอน เพราะเป็นสื่อที่ครูนำมาใช้ประกอบการสอน แต่ต่อมาแนวความคิดในการยึดเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ได้เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น จึงมีผู้นิยมเรียกชุดการเรียนการสอนเป็นชุดการเรียนรู้มากขึ้น บางคนมักจะเรียกรวมกันว่า ชุดการเรียนการสอน คณะอนุกรรมการการสอบและผลิตวัสดุอุปกรณ์ ทบวงมหาวิทยาลัย (2524 : 249) ได้ใช้คำว่า ชุดการเรียนการสอน โดยให้เหตุผลว่าการเรียนรู้เป็นกิจกรรมของนักเรียน และการสอนเป็นกิจกรรมของครู กิจกรรมของครูกับนักเรียนจะต้องเกิดคู่กัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้คำว่า “ชุดการเรียนรู้” แทนคำว่าชุดการเรียนการสอน เพราะจะได้คลุมถึงกิจกรรมของครูและนักเรียน และเป็นคำที่นิยมใช้กันในยุคปฏิรูปการศึกษานี้

สำหรับความหมายของชุดการเรียนรู้ได้มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายไว้ ดังนี้
 เพ็ญศรี สร้อยเพชร (2542 : 5) ได้กล่าวว่าชุดการเรียนการสอน (Learning Package) หมายถึง ระบบการผลิตและการนำสื่อประสมที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา หน่วยการสอนและหัวข้อเรื่องมาช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่นิยมจัดไว้ในซองหรือกล่อง แบ่งเป็นหมวดหมู่ให้ผู้สามารถใช้หยิบฉวยนำไปใช้ได้โดยสะดวก และจะต้องมีคู่มือการใช้ชุดดังกล่าวควบคู่กันเพื่อเป็นแนวทางในการใช้ชุดการเรียน การสอนนั้นด้วย

กรองกาญจน์ อรุรัตน์ (2543 : 70) กล่าวว่า ชุดการสอน คือ ชุดสื่อประสมที่มีการนำวิธีการจัดระบบมาใช้โดยมีการเตรียมเนื้อหา วิธีการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ผู้สอนสามารถนำไปสอนได้เลย

พาวา พงษ์พันธุ์ (2544 : 7) กล่าวว่า ชุดการเรียนการสอน คือ เทคโนโลยีทางการศึกษา รูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาและปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง โดยใช้สื่อ และกิจกรรมหลาย ๆ อย่างประกอบกันตามความเหมาะสม เพื่อฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง มีระเบียบวินัย และมีความซื่อสัตย์

วงเดือน อินทนิเวศน์ (2544 : 17) ได้นิยามว่า ชุดการเรียนการสอน หรือชุดการเรียนสำเร็จรูปว่า หมายถึง รูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้สื่อต่างๆ ซึ่งครูเป็นผู้ใช้เพียงผู้เดียว นักเรียน เป็นผู้ใช้ หรือทั้งครูและนักเรียนใช้ร่วมกัน จะประกอบด้วย คำชี้แจง จุดประสงค์ เนื้อหา สื่อ การวัดและประเมินผล เป็นต้น เพื่อให้ผู้ใช้ชุดการเรียนการสอน ชุดการสอน หรือ ชุดการเรียนสำเร็จรูปบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลัดดา เพียรประสพ (2545 : 12) กล่าวว่า ชุดการเรียนเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องช่วยสอน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคล โดยจะเรียนตามความสามารถ ตามความต้องการของผู้เรียนและผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในบทเรียน ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกและให้คำแนะนำ ปรีกษาในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนหรือการปฏิบัติในชุดการเรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อตนเองและทำให้ ผู้เรียนได้รับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามจุดมุ่งหมาย

มยุรี บุญเยี่ยม (2545 : 45) กล่าวว่า ชุดการเรียนการสอน คือ สื่อการเรียนการสอนที่ประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์และวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา และปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองตามความสามารถ หรือเป็นการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน โดยมีครูเป็นเพียงผู้คอยให้คำแนะนำและชี้แนะทางการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเรียนตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

พัฒนา จันทนา (2545 : 210-213) กล่าวว่าชุดการสอนคือชุดสื่อประสมที่มีการจัดเตรียมเนื้อหาวิชาอย่างเป็นระบบ บรรจุไว้เป็นกล่องหรือซองภายในชุดการสอนประกอบด้วย คู่มือการใช้ชุดการสอน มีบัตรคำสั่ง บัตรเนื้อหา บัตรคำตอบ บัตรคำเฉลย และแบบทดสอบก่อนเรียนหลังเรียน จะมีสื่อการเรียนการสอนไว้พร้อม เพื่อให้นักเรียนใช้ประกอบการเรียนเรื่องนั้น ๆ

นันทา หงวนดัด (2547 : 30) ให้ความหมายของชุดการเรียน หมายถึง สื่อการสอนที่ผลิตขึ้นอย่างมีระบบ สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยยึดความแตกต่างระหว่างบุคคล ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสามารถของแต่ละคนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง เพื่อช่วยลดบทบาทการสอนของครู อีกทั้งยังเน้นนักเรียนเป็นสำคัญในการจัดการเรียนการสอน

ปรีชา วันโนนาม (2547 : 9) ให้ความหมายของชุดการเรียน หมายถึง สื่อการสอน ที่ครูสร้างขึ้นตามหลักทางจิตวิทยาซึ่งประกอบด้วย สื่อ อุปกรณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อำนาจ จันทร์พางม (2547 : 9) ให้ความหมายของชุดการสอน หมายถึง การวางแผน การสอน โดยการใช้สื่อเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อันประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เนื้อหา และ วัสดุอุปกรณ์ทั้งหลายไว้เป็นชุดๆ เพื่อจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้และ ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

แคปเฟอร์และแคปเฟอร์ (Kapfer & Kapfer. 1972 : 3 – 10) ให้ความหมายว่า ชุดการสอนเป็นรูปธรรมของการสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งประกอบด้วยคำแนะนำที่ให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมการเรียนจนบรรลุพฤติกรรมที่เป็นผลของการเรียนรู้ การรวบรวมเนื้อหา ที่นำมาสร้างชุดการเรียนนั้น ได้มาจากขอบข่ายของความรู้ที่หลักสูตรต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ และเนื้อหาจะต้องตรงและชัดเจนที่จะสื่อความหมายให้ผู้เรียน ได้เกิดพฤติกรรมตามเป้าหมายของการเรียน

บราวน์และคณะ (Brown et al. 1973 : 338) ให้ความหมายว่า ชุดการสอน คือ ชุดของ สื่อประสมที่สร้างขึ้น เพื่อช่วยเหลือให้สามารถสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพในกล่องหรือ ชุดการเรียนรู้อาจจะประกอบไปด้วยสิ่งของหลายสิ่งของหลายอย่าง เช่น ภาพโปสเตอร์ ภาพเหมือน ภาพเหมือน โปสเตอร์ สไลด์ และแผ่นภูมิ บางชุดอาจประกอบด้วยเอกสารเพียงอย่างเดียว บางชุด อาจจะเป็นโปรแกรมที่บัตรคำสั่งให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเอง

กู๊ด (Good. 1973 : 306) ได้กล่าวถึงชุดการเรียนว่า เป็นโปรแกรมทางการเรียน ที่ทุกอย่าง จัดไว้โดยเฉพาะ ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการเรียน คู่มือ เนื้อหาแบบสอบถาม และ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนไว้ครบถ้วน

มัวร์ (Moore. 1977 : 24) ได้พูดถึงชุดการเรียนการสอนว่าเป็นการศึกษารายบุคคลที่เป็น ระบบที่ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าประสงค์ในการเรียนต่อเนื่องกันไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้ สื่อและกิจกรรมหลายชนิดตามความเหมาะสม

พรอคเตอร์ (Proctor. 2003 : 2) กล่าวว่า ชุดการเรียนการสอน หมายถึง นวัตกรรม ที่พัฒนาขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการรายบุคคลของนักเรียนทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ใน ทิศทางที่ต้องการ และช่วยฝึกให้นักเรียนสามารถอธิบายสิ่งที่เรียนรู้ได้โดยในชุดการเรียนรู้อาจ ประกอบด้วยส่วนสำคัญของความรู้ ได้แก่ ทักษะ ทักษะ ทักษะ แนวคิด หรือความคิดรวบยอดอย่างใด อย่างหนึ่ง

จากความหมายของนักการศึกษาเกี่ยวกับชุดการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น สรุปว่า ชุดการเรียนรู้ หมายถึง การบูรณาการนวัตกรรมกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา กระบวนการเรียนรู้แก่ ผู้เรียน โดยผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้จากกระบวนการ การเรียนรู้ตาม ความสนใจ และความถนัดของตนเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุขซึ่งเกิดจากผู้สอนคอยสร้าง แรงจูงใจ มีการเสริมแรงและใช้กิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม หลากหลาย และ สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ประเภทชุดการเรียนการสอน

นักการศึกษาหลายท่านได้แบ่งประเภทของชุดการเรียนการสอนหรือชุดการเรียนรู้ไว้ดังนี้
 ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523 : 118 – 119) ได้จำแนกประเภทของชุดการสอนและ แนวคิดในการผลิตชุดการเรียนการสอนออกเป็นชุดและประเภทใหญ่ ๆ 4 ประเภท คือ

1. ชุดการเรียนการสอนประกอบการบรรยาย เป็นชุดการเรียนการสอนที่มุ่ง ขยายเนื้อหาสาระการสอนแบบบรรยายให้ชัดเจนขึ้น โดยกำหนดกิจกรรม และสื่อการสอนให้ครูใช้ ประกอบการบรรยาย บางครั้งจึงเรียกว่า “ชุดการเรียนการสอนสำหรับครู” ชุดการเรียนการสอนนี้ จะมีเนื้อหาวิชาเพียงหน่วยเดียว และใช้กับผู้เรียนทั้งชั้น โดยแบ่งหัวข้อที่จะบรรยายและกิจกรรมไว้ ตามลำดับขั้น ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ครูผู้สอน และเพื่อเปลี่ยนบทบาทการพูดของครูให้ น้อยลง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนมากยิ่งขึ้นชุดการเรียน การสอนประกอบการบรรยายนี้นิยมใช้กับการฝึกอบรมและการสอนในระดับอุดมศึกษา สื่อการสอน ที่ใช้อาจเป็นแผ่นคำสอน แผนภูมิ รูปภาพ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือ กลุ่มกิจกรรม เป็นต้น สื่อการสอน ชุดการเรียนการสอนมักจะบรรจุในกล่องที่มีขนาดเหมาะสม แต่ถ้าเป็น วัสดุอุปกรณ์ที่มี ราคาแพง หรือขนาดเล็ก หรือใหญ่เกินไป ตลอดจนเสียหายง่าย หรือเป็นสิ่งที่ชีวิต ก็จะไม่บรรจุลงในกล่อง แต่จะกำหนดไว้ในคู่มือครู เพื่อจัดเตรียมก่อนสอน

2. ชุดการเรียนการสอนสำหรับกิจกรรมแบบกลุ่ม เป็นชุดการเรียนการสอนที่ มุ่งเน้นที่ตัวผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน ครูจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายเป็นผู้แนะนำ ช่วยเหลือผู้เรียน ชุดการเรียนการสอนแบบกิจกรรมกลุ่มอาจจัดเรียนในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน ชุดการเรียนการสอนแต่ละชุดจะประกอบด้วยชุดการสอนย่อยที่มีจำนวนเท่ากับจำนวนศูนย์ที่แบ่ง ไว้ในแต่ละหน่วยในแต่ละศูนย์มีชื่อหรือบทเรียนครบตามจำนวนผู้เรียนในศูนย์กิจกรรมนั้นๆ ซึ่งจัดไว้ในรูปสื่อประสม อาจใช้ป็นสื่อรายบุคคล หรือทั้งกลุ่มใช้ร่วมกันก็ได้ ในขณะที่ทำกิจกรรม การเรียน หากมีปัญหาผู้เรียนสามารถซักถามครูได้เสมอ เมื่อจบการเรียนแต่ละศูนย์แล้วผู้เรียนสนใจ ที่จะเรียนเสริมก็สามารถศึกษาได้จากศูนย์สำรองที่จัดเตรียมไว้ โดยไม่ต้องเสียเวลารอคอยผู้อื่น

3. ชุดการเรียนการสอนรายบุคคลเป็นชุดการเรียนการสอนที่จัดไว้ให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองตามคำแนะนำที่ระบุไว้ แต่อาจมีการปรึกษากันระหว่างเรียนได้ และเมื่อสงสัยไม่เข้าใจบทเรียนตอนไหนสามารถได้ถามครูได้ การเรียนจากชุดการเรียนการสอนรายบุคคลนี้นิยมใช้ห้องเรียนที่มีลักษณะพิเศษ แบ่งสัดส่วนสำหรับผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งเรียกว่า “ห้องเรียนรายบุคคล” ชุดการเรียนการสอนรายบุคคลนี้นักเรียนอาจนำไปใช้เรียนที่บ้านได้ด้วย โดยมีผู้ปกครองหรือบุคลากรอื่นคอยให้ความช่วยเหลือ ชุดการเรียนการสอนรายบุคคลนี้เน้นหน่วยการสอนย่อย จึงนิยมเรียกว่า บทเรียน โมดูล (Instructional Module)

4. ชุดการเรียนการสอนทางไกล เป็นชุดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนอยู่ต่างถิ่นต่างเวลา มุ่งสอนให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเองโดยไม่ต้องมาเข้าชั้นเรียน ประกอบด้วยสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ รายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และการสอนเสริมตามศูนย์บริการการศึกษา เช่น ชุดการเรียนการสอนทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชเป็นต้น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 174 – 175) ได้แบ่งชุดการเรียนการสอนตามลักษณะของการใช้ ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ชุดการเรียนการสอนสำหรับการบรรยาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ชุดการเรียนการสอนสำหรับครูใช้ คือ เป็นชุดการเรียนการสอนสำหรับกำหนดกิจกรรมและสื่อการเรียนให้ครูใช้ประกอบคำบรรยาย เพื่อเปลี่ยนบทบาทการพูดของครูให้ลดลงและเปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกิจกรรมมากยิ่งขึ้น ชุดการเรียนการสอนนี้จะมีเนื้อหาเพียงหน่วยเดียวและใช้กับนักเรียนทั้งชั้น

2. ชุดการเรียนการสอนสำหรับกิจกรรมแบบกลุ่ม ชุดการเรียนการสอนนี้มุ่งเน้นที่ตัวนักเรียนได้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน และอาจจัดการเรียนการสอนในรูปแบบศูนย์การเรียน ชุดการเรียนการสอนแบบกลุ่มจะประกอบด้วยชุดการเรียนการสอนย่อยที่มีจำนวนเท่ากับศูนย์ที่แบ่งไว้ในแต่ละหน่วย ในแต่ละศูนย์ มีสื่อการเรียนหรือบทเรียนครบชุด ตามจำนวนผู้เรียนในศูนย์กิจกรรมนั้น สื่อการเรียนอาจจัดอยู่ในรูปของการเรียนการสอนรายบุคคลหรือผู้เรียนทั้งศูนย์ใช้ร่วมกันก็ได้ ผู้เรียน ที่เรียนจากชุดการเรียนการสอนแบบกิจกรรมกลุ่มอาจจะต้องขอความช่วยเหลือจากครูเพียงเล็กน้อย ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น หลังจากเคยชินต่อวิธีการใช้แล้วผู้เรียนสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เอง ในขณะที่ทำกิจกรรมการเรียนหากมีปัญหาผู้เรียนสามารถซักถามครูได้เสมอ เมื่อจบการเรียนแต่ละ ศูนย์แล้วผู้เรียนอาจจะสนใจการเรียนเสริมเพื่อเจาะลึกถึงสิ่งที่เรียนรู้ได้อีก จากศูนย์สำรองที่ครูจัดเตรียมไว้เพื่อเป็นการไม่เสียเวลาที่จะต้องรอคอย

3. ชุดการเรียนการสอนรายบุคคล เป็นชุดการเรียนการสอนที่จัดระบบขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนใช้เรียนด้วยตนเองตามลำดับขั้นความสามารถของแต่ละบุคคลเมื่อศึกษาครบแล้ว จะทำการทดสอบประเมินผลความก้าวหน้า และศึกษาชุดการเรียนการสอนชุดอื่นต่อไปตามลำดับ เมื่อมีปัญหาผู้เรียนจะปรึกษากัน ได้ในระหว่างผู้เรียนและผู้สอนพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทันที ในฐานะผู้ประสาน หรือผู้ชี้แนะแนวทาง การเรียนด้วยชุดการเรียนการสอนแบบนี้จัดขึ้นเพื่อ ส่งเสริม ศักยภาพการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลให้พัฒนาการเรียนรู้ของตนเองไปจนเต็มขีดความสามารถ โดย ไม่ต้องเสียเวลารอคอยผู้อื่น ชุดการเรียนการสอนแบบนี้บางครั้งเรียกว่า บทเรียน โมดูล

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2530 : 94 – 95) ได้แบ่งชุดการสอนเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ชุดการสอนประเภทคำบรรยายเป็นชุดการสอนสำหรับผู้สอนจะใช้สอน ผู้เรียนเป็นกลุ่มใหญ่หรือเป็นการสอนที่ต้องการปูพื้นฐานให้ผู้เรียนส่วนใหญ่รู้และเข้าใจในเวลา เดียวกันมุ่งในการขยายเนื้อหาสาระให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง หรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ เป็นต้น

2. ชุดการสอนแบบกิจกรรมกลุ่ม เป็นชุดการสอนสำหรับให้ผู้เรียน เรียนร่วมกัน เป็นกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 5 – 7 คน โดยใช้สื่อการสอนที่บรรจุไว้ในชุดการสอนแต่ละชุดมุ่งที่จะ ฝึกทักษะในเนื้อหาวิชาที่เรียนและให้ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมกัน

3. ชุดการสอนรายบุคคลหรือชุดการสอนตามเอกัตภาพ เป็นชุดการสอนสำหรับ เรียนด้วยตนเอง อาจเรียนที่โรงเรียนหรือที่บ้านก็ได้ ส่วนมากมักจะมุ่งให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจเนื้อหาวิชาที่เรียนเพิ่มเติม ผู้เรียนจะสามารถประเมินผลการเรียนด้วยตนเองได้ด้วย

ประเภทของชุดการสอนหรือชุดการเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ชุดการเรียนรู้ สร้างขึ้นสำหรับใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้กับบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูผู้สอน และกลุ่มผู้เรียน แนวทางการสร้างชุดการเรียนรู้ที่ใช้เรียนรู้ตามลำดับความสามารถเมื่อมีปัญหา ผู้เรียนสามารถ ปรึกษากัน ได้ และครูผู้สอน พร้อมที่จะช่วยเหลือทันทีในฐานะผู้ประสานหรือผู้ชี้แนะแนวทาง ในการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน

เพ็ญศรี สร้อยเพชร (2542 : 7-10) ได้แบ่งประเภทของชุดการเรียนรู้ตามลักษณะ การใช้งานออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. ชุดการเรียนประกอบการบรรยาย หรือ ชุดการสอนสำหรับครู เป็นชุดการเรียนรู้ ที่กำหนดกิจกรรมและสื่อการสอนให้ครูใช้ประกอบการสอนหน้าชั้นเพื่อเปลี่ยนบทบาทของครูให้ บรรยายน้อยลง และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น สื่อ ที่ใช้อาจ เป็นแผ่นคำสอน สไลด์ประกอบเสียงบรรยายในเทป แผนภูมิ แผนภาพ ภาพยนตร์ วีดีโอเทป และ

แนวทางการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้นักเรียนได้อภิปรายตามปัญหา หรือหัวข้อที่กำหนดไว้ เพื่อความสะดวกในการใช้ชุดการสอนประเภทนี้ มักจะบรรจุในกล่อง ที่มีขนาดพอเหมาะกับขนาด และจำนวนสื่อการสอน แต่จะมีสื่อบางประเภทที่ไม่นิยมใส่ไว้ใน กล่องชุดการสอนเนื่องจาก มีปัญหา บางประการ เช่น

1.1 สื่อหรืออุปกรณ์ที่มีราคาแพงเกินไปหากใส่ไว้อาจเกิด สูญหายได้

1.2 สื่อการสอนที่มีขนาดใหญ่เกินไป ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใส่ไว้ใน

ในกล่อง เช่น กระเป๋ా ผนัง แผ่นป้ายสำลึ ลูกโลก ฯลฯ ซึ่งอุปกรณ์ดังกล่าวหากจะนำมาใส่ไว้ใน กล่องชุดการสอนแล้ว จะทำกล่องชุดการสอนมีขนาดใหญ่โต เทอะทะ ไม่สะดวกในการ หยิบฉวย ไปใช้ในการเรียนการสอน

1.3 สื่อหรืออุปกรณ์ที่อาจแตกหักและเสียหายได้ง่าย เช่น อุปกรณ์พวก หลอดแก้วหลอดไฟต่าง ๆ

1.3.1 สื่อการสอนที่เสีย หรือบูดเน่าได้ เช่น พืช ผัก ผลไม้ต่าง ๆ

1.3.2 สื่อการสอนที่เป็นสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์ต่าง ๆ

วัสดุอุปกรณ์ ดังกล่าวมาแล้วนี้เราจะไม่ใส่ไว้ในกล่องชุดการสอน แต่อาจจะจัดเตรียมไว้ในห้องปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องศูนย์ อุปกรณ์หลักสูตร เป็นต้น หรืออาจผลิตให้อยู่ในรูปของหุ่นจำลองต่าง ๆ เพื่อสะดวกในการที่จะ ให้นักเรียนได้มีโอกาสจับต้องและศึกษาได้อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ควรจะกำหนด ไว้ในคู่มือครูผู้ใ้ว่า ถ้าต้องการใช้ชุดการสอนดังกล่าว ครูจะต้องเตรียมอะไรบ้างก่อนทำ การสอน

2. ชุดการเรียนสำหรับกิจกรรมกลุ่ม หรือ ชุดการสอนแบบศูนย์การเรียน เป็นชุดการเรียนแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ประกอบกิจกรรมร่วมกันประกอบด้วย ชุดย่อยตามจำนวน-กิจกรรมที่แบ่งไว้แต่ละหน่วยการสอนและในแต่ละศูนย์กิจกรรม จะมีสื่อ การเรียนที่จัดไว้ในลักษณะสื่อประสม พร้อมทั้งมีเนื้อหาครบถ้วนตามจุดประสงค์ของบทเรียน ที่วางไว้ โดยกิจกรรมการเรียนศูนย์จะมีลักษณะเป็นเอกเทศ และมีการจัดกิจกรรมเสริมไว้ใน ศูนย์สำรอง เพื่อให้นักเรียนได้เลือกเรียนในศูนย์กิจกรรม เมื่อนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมครบ ทุกศูนย์แล้ว (ไม่นับรวมศูนย์สำรอง) ก็แสดงว่านักเรียนได้เรียนครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ใน หน่วยการสอนแล้วในการเรียนด้วยชุดการเรียนสำหรับกิจกรรมกลุ่มนี้ผู้สอนจะต้องชี้แจงให้ นักเรียนปฏิบัติตามบัตรคำสั่งที่มีในแต่ละศูนย์กิจกรรมทุกขั้นตอน และก่อนที่นักเรียนจะ เปลี่ยนศูนย์กิจกรรมไปยังศูนย์อื่นจะต้องจัดบัตรต่างๆ และสื่อการเรียนการสอนเข้าที่เดิมให้ เรียบร้อยก่อนที่นักเรียนกลุ่มอื่นจะมาใช้ต่อไป

3. ชุดการเรียนรายบุคคล เป็นชุดการเรียนที่จัดระบบขึ้นเพื่อให้ นักเรียนใช้เรียนด้วยตนเองตามลำดับขั้นที่ระบุไว้โดยมีห้องเรียนพิเศษที่เรียกว่า ห้องเรียนรายบุคคลมีคู่มือจัดเตรียมไว้ให้ผู้เรียนจากชุดการเรียนไปใช้เรียน และเมื่อมีปัญหาระหว่าง การเรียนผู้สอนก็พร้อมที่จะให้ความ ช่วยเหลือให้ผู้ประสานงาน นักเรียนอาจนำชุดการเรียนนี้ ไปเรียนที่บ้านได้ด้วย โดยมีผู้ปกครองหรือบุคคลอื่นคอยให้ความช่วยเหลือ ชุดการเรียนรายบุคคลจะช่วยในการฝึกฝน และส่งเสริมนิสัยในการหาความรู้ด้วยตนเองแก่นักเรียน เนื้อหา ในชุดการเรียนรายบุคคลนี้ เน้นหน่วยการสอนย่อย จึงอาจเรียกชื่อหนึ่งว่า ชุดการสอนย่อย หรือ โมดูล (Module)

เพ็ญศรี สร้อยเพชร (2542 : 7-10) ชุดการสอนย่อย หรือ โมดูล คือหน่วยการเรียนที่ใช้เวลาเรียนโดยเฉลี่ยประมาณ 2 สัปดาห์สำหรับ โมดูลส่วนใหญ่จะสอนเพียงเรื่องเดียว หรือ มโนทัศน์เดียว ในโมดูลจะประกอบ ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำนักเรียนไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของการเรียนบางกรณีในโมดูลบางแบบจะประกอบด้วย

หน่วยการเรียนการสอน (Teaching-Learning Units : TLU) ต่าง ๆซึ่งแต่ละหน่วย จะทำให้นักเรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนแต่ละหัวข้อ หน่วยการเรียนการสอนจะเริ่มต้นด้วยจุดมุ่งหมายของการเรียนซึ่งจะชี้แจงให้นักเรียนทราบว่า เขากำลังจะเริ่มเรียนอะไร จากนั้นก็เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน

ชุดการสอนย่อยหรือโมดูล มีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

1. ในหนึ่งชุดการสอนย่อยจะสอนเพียงมโนทัศน์เดียว
2. การเรียนจากชุดการสอนย่อย จะต้องจัดเวลาให้เป็นหน่วยย่อยด้วย ทั้งนี้เพราะโดยหลักการทางจิตวิทยาแล้ว ถือว่าการเรียนหรือการทำความเข้าใจในมโนทัศน์หนึ่ง ๆ นั้น ควรจะให้นักเรียนเรียนได้โดยเฉลี่ยไม่เกิน 15 นาที สำหรับเด็กประถมศึกษา และไม่เกิน 20 นาที สำหรับเด็กมัธยมศึกษา

3. ชุดการสอนย่อยเป็นลักษณะการสอนแบบโปรแกรม ดังนั้น ในแต่ละชุดการสอนย่อยผู้เรียนจึงมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแข็งขัน ได้รับข้อมูลย้อนกลับ ทันทีได้รับประสบการณ์แห่งความสำเร็จและได้เรียนเป็นขั้นตอนทีละน้อยชุดการสอนย่อยมี 2 ประการคือ

3.1 เป็นแบบพิมพ์ (Printed Programmed Module) คือ มีลักษณะเป็นบทเรียนแยกเป็นชุดๆ ชุดละหนึ่งมโนทัศน์ แบบเรียนโปรแกรมนั้นไม่ถือเป็นชุดการสอนย่อยเพราะเป็นแบบเรียนโปรแกรมจะเอาหลายๆ เรื่องมารวมกันไว้ในเล่มเดียวกันแต่ถ้าเป็นชุดการสอนย่อยแล้วจะต้องแยกแต่ละมโนทัศน์ออกจากกัน

3.2 เป็นลักษณะการนำเอาสื่อเข้ามาช่วย (Mediated Module) เช่น มีภาพชุดประกอบจัดเป็นอัลบั้มภาพและมีแบบฝึกปฏิบัติ เป็นต้น หรืออาจจัดเป็นราย การมโนทัศน์รายการวิทยุประกอบก็ได้เช่นกัน การจัดชุดการสอนย่อยประเภทที่ 2 นี้ค่อนข้างจะลงทุนสูงกว่าประเภทแรก

ศุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2546 : 52-53) ได้แบ่งประเภทของชุดการเรียนรู้ตามลักษณะการใช้ได้ 3 ประเภทดังนี้

1. ชุดการเรียนรู้แบบบรรยาย หรือชุดการเรียนรู้สำหรับครู เป็นชุดการเรียนรู้สำหรับใช้สอนผู้เรียนเป็นกลุ่มใหญ่ ภายในกล่องจะประกอบด้วยสื่อการสอนที่ใช้ประกอบการบรรยายเพื่อเปลี่ยนบทบาทของครูให้พุดน้อยลง มาเป็นผู้แนะนำเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ชุดการเรียนรู้แบบบรรยายนี้ จะมีเนื้อหาโดยจะแบ่งหัวข้อที่จะบรรยาย และประกอบกิจกรรมตามระดับชั้น ดังนั้น สื่อการสอนที่ใช้ควรเป็นสื่อที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน หรือได้ยินกันอย่างทั่วถึง เช่น แผ่นภาพโปรงใส สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ แผนภูมิ แผนภาพ โทรทัศน์ เอกสารประกอบการบรรยาย และกิจกรรมกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้อภิปรายตามปัญหาและหัวข้อที่ครูกำหนดไว้ และชุดการเรียนรู้ประเภทนี้ มักจะบรรจุในกล่องที่มีขนาดพอเหมาะกับสื่อการสอน อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่สามารถบรรจุไว้ในกล่องได้จะต้องกำหนดไว้ใน คู่มือครู ส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งที่ ครูผู้สอน จะต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนทำการสอน

2. ชุดการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมกลุ่ม หรือ ชุดการเรียนรู้ที่ใช้กับศูนย์การเรียนเป็นชุดการเรียนรู้แบบกลุ่มกิจกรรม ที่สร้างขึ้น โดยอาศัยระบบการผลิตสื่อการสอนตามหน่วย และหัวเรื่อง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ร่วมกันประกอบกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 5-7 คนในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน ชุดการเรียนรู้แบบกิจกรรมกลุ่มนี้ ประกอบด้วยชุดย่อยๆ ตามจำนวนศูนย์ในแต่ละหน่วย ในแต่ละศูนย์จะจัดสื่อการสอนไว้ในรูปของสื่อประสม อาจเป็นสื่อรายบุคคลหรือสื่อสำหรับกลุ่มผู้เรียนทั้งศูนย์ใช้ร่วมกัน ผู้เรียนที่เรียนได้ใช้ชุดการเรียนรู้แบบกิจกรรมกลุ่มจะต้องการความช่วยเหลือจากครูในระยะเริ่มเรียนเท่านั้น หลังจากเคยชินต่อวิธีการเรียนแบบนี้แล้วผู้เรียนจะสามารถช่วยเหลือกันเองภายในกลุ่มระหว่างการประกอบกิจกรรม แต่ถ้าหากมีปัญหาที่สามารถถามครูได้ตลอดเวลา

3. ชุดการเรียนรู้รายบุคคล หรือชุดการเรียนรู้ตามเอกกัตภาพ เป็นชุดการเรียนรู้ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนด้วยตนเองตามลำดับขั้นที่ระบุไว้ โดยผู้เรียนสามารถเรียนด้วยตนเองตามความสนใจของแต่ละคน และตามอัตราการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนสามารถประเมินผลการเรียนด้วยตนเอง ชุดการเรียนรู้ประเภทนี้ จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหรือ

ศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติมด้วยตนเอง ผู้สอนจะเป็นผู้ที่ให้ คำแนะนำ และช่วยเหลือทันที หรือผู้เรียนอาจนำชุดการเรียนรู้ประเภทนี้ไปศึกษาเองที่บ้านได้ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริม และฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่าชุดการเรียนรู้มีลักษณะที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับใครเป็นผู้ใช้ชุดการเรียนรู้และลักษณะวิธีการใช้ชุดการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นกล่องหรือกระเป๋า สำหรับบรรจุชุดการเรียนรู้ สื่อการสอนและคำชี้แจงในการใช้ชุดการเรียนรู้ ก่อนให้ผู้สอนควรศึกษาคำชี้แจงโดยละเอียดก่อนนำชุดการเรียนรู้ไปใช้ เพื่อให้ชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงสุด

3. องค์ประกอบของชุดการเรียนรู้

ในการสร้างชุดการเรียนรู้ ผู้สร้างจะต้องศึกษาถึงองค์ประกอบของชุดการเรียนรู้ว่ามีองค์ประกอบหลักอะไรบ้าง เพื่อจะได้นำมากำหนดองค์ประกอบของชุดการเรียนรู้ที่จะสร้างขึ้น ซึ่งก็มีนักศึกษามากท่านที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุดการเรียนการสอนหรือชุดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2530 : 71) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชุดการเรียนการสอนว่าสามารถจำแนกได้ 4 ส่วนด้วยกัน คือ

1. คู่มือ เป็นคู่มือสำหรับผู้เรียน ภายในจะมีคำชี้แจงถึงวิธีการใช้ชุดการเรียนการสอนอย่างละเอียด อาจทำเป็นเล่มหรือแผ่นพับก็ได้
2. บัตรคำสั่ง หรือคำแนะนำจะเป็นส่วนที่บอกให้ผู้เรียนดำเนินการเรียนหรือประกอบกิจกรรมแต่ละอย่างตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย คำอธิบายเรื่องที่จะศึกษาคำสั่งให้ผู้เรียนดำเนินการและสรุปบทเรียน บัตรนี้นิยมใช้บัตรแข็งตัดเป็นขนาด 6 X 8 นิ้ว
3. เนื้อหาสาระและสื่อ จะบรรจุไว้ในรูปของสื่อการสอนต่าง ๆ อาจประกอบด้วยบทเรียน โปรแกรม สไลด์ แผ่นภาพ วัสดุกราฟฟิก ฯลฯ ผู้เรียนจะศึกษาจากสื่อการสอนต่าง ๆ ที่บรรจุอยู่ในชุดการเรียนการสอนตามบัตรคำสั่งที่กำหนดไว้
4. แบบประเมินผล ผู้เรียนจะทำการประเมินผลความรู้ของตนเองก่อนและหลังเรียน อาจเป็นแบบฝึกหัดให้เติมคำลงในช่องว่าง เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุด จับคู่ คูณผลจากการทดลองหรือทำกิจกรรม ฯลฯ

บุญชม ศรีสะอาด (2541 : 91 – 94) ได้กล่าวว่า ชุดการเรียนการสอนจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1. คู่มือการใช้ชุดการเรียนการสอน เป็นคู่มือที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้ใช้ชุดการเรียนการสอน ศึกษาและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ อาจประกอบด้วยแผนการสอน

สิ่งที่ครูต้องเตรียมก่อนสอน บทบาทของผู้เรียน การจัดชั้นเรียน (ในกรณีของชุดการเรียนการสอนที่มุ่งใช้กับกลุ่มย่อย เช่น ในศูนย์การเรียนรู้

2. บัตรงาน เป็นบัตรที่มีคำสั่งว่าจะให้ผู้เรียนปฏิบัติอะไรบ้าง โดยระบุกิจกรรมตามลำดับขั้นตอนของการเรียน

3. แบบทดสอบวัดความก้าวหน้าของผู้เรียน เป็นแบบทดสอบที่ใช้สำหรับตรวจสอบว่าหลังจากเรียนชุดการเรียนการสอนจบแล้วผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่

4. สื่อการเรียนต่างๆ เป็นสื่อสำหรับผู้เรียนได้ศึกษามีหลายชนิดประกอบกัน อาจเป็นประเภทสิ่งพิมพ์ เช่น บทความ เนื้อหาเฉพาะเรื่อง จุลสาร บทเรียน โปรแกรม หรือประเภทโสตทัศนูปกรณ์ เช่น รูปภาพ แผนภูมิต่าง ๆ เทปบันทึกเสียง फिल्मสตริป สไลด์ ขนาด 2 X 2 นิ้ว ของจริง เป็นต้น

เพ็ญศรี สร้อยเพชร (2542 : 5) กล่าวถึงชุดการเรียนการสอนประกอบด้วย สื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ ซึ่งอยู่ในกล่องหรือซอง เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกต่อการใช้ ชุดการเรียนการสอนมีส่วนประกอบ 4 ส่วนคือ

1. คู่มือสำหรับครูผู้ใช้ชุดการเรียนการสอน และผู้เรียนจากชุดการเรียนการสอน
2. คำสั่งหรือการมอบหมาย เพื่อกำหนดแนวทางการเรียนให้ผู้เรียน
3. เนื้อหาสาระอยู่ในรูปของสื่อการสอนแบบประสม และกิจกรรมการเรียนการสอน แบบกลุ่มและรายบุคคล ตามวัตถุประสงค์ที่ให้ใช้พฤติกรรม
4. การประเมินผลเป็นการประเมินผลของกระบวนการ ได้แก่ แบบฝึกหัด และแบบสอบถามต่างๆ

พาวา พงษ์พันธุ์ (2544 : 13) กล่าวว่าชุดการเรียนการสอนนั้นจะต้องมีองค์ประกอบหลัก คือ คู่มือการใช้ชุดการเรียนการสอน เนื้อหา กิจกรรมการเรียน และประเมินผล และได้กำหนดองค์ประกอบของชุดการเรียนการสอนเพิ่มเติมจากองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็คือ ใบบาง ซึ่งจะเป็นส่วนที่บอกรายละเอียดของกำหนดระยะเวลาในการศึกษาแต่ละเนื้อหา หรือในการทำงานที่ได้รับมอบหมายเพื่อต้องการให้นักเรียนฝึกในด้านของการวางแผนการเรียนให้กับตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า องค์ประกอบของชุดการเรียนรู้ ประกอบด้วย คู่มือการใช้ชุดการเรียนรู้ เป็นส่วนที่อธิบายรายละเอียดของส่วนประกอบและวิธีการใช้ชุดการเรียนรู้ และชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นส่วนที่กำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนดำเนินการ หรือ ปฏิบัติตามกิจกรรมที่ระบุไว้ตามขั้นตอน อาจมีทั้งเนื้อหา แบบฝึกหัด สื่อการเรียนรู้ และแบบทดสอบอยู่ในกิจกรรมการเรียนรู้

4. จิตวิทยาที่นำมาใช้ในการสร้างชุดการเรียนรู้

แนวคิดของจิตวิทยาการเรียนการสอนนำมาใช้ในการสร้างชุดการเรียนรู้ มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2523 : 119 – 120) กล่าวถึงแนวคิดที่นำมาสู่ระบบการผลิตชุดการเรียนรู้มีหลายแนวด้วยกันดังนี้

1. การประยุกต์ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ความพยายามที่จะเปลี่ยนการเรียนการสอนไปจากเดิมที่เคยยึดครูเป็นแหล่งความรู้หลักมาเป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการให้แหล่งความรู้จากสื่อการสอนแบบต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วย วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ
3. การใช้วัสดุทัศนูปกรณ์ได้เปลี่ยนและขยายตัวออกไปเป็นสื่อการสอนซึ่งคลุมถึงการใช้อย่างอื่นเปลี่ยน (วัสดุ) เครื่องมือต่างๆ (อุปกรณ์) และกระบวนการอันได้แก่การสาธิต ทดลอง และกิจกรรมต่างๆ
4. ปฏิกริยาสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และนักเรียนกับสิ่งแวดล้อม
5. การจัดสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ที่ได้ยึดหลักจิตวิทยาการเรียนมาใช้โดยจัดสภาพการณ์ออกเป็นการสอนแบบโปรแกรม

สุจริต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย (2523 : 52 – 62) ได้กล่าวถึงจิตวิทยาที่ใช้ในการสร้างชุดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์น ไคค์ (Thorndike) เกี่ยวกับการฝึกหัดซึ่งสอดคล้องกับการทดลองของวัตสัน (Watson) นั่นคือ สิ่งใดที่มีการฝึกหรือกระทำบ่อยๆ ย่อมทำให้ผู้ฝึกคล่องแคล่วสามารถทำได้ดี ในทางตรงกันข้ามสิ่งใดก็ตามที่ได้รับการฝึกหัดทอดทิ้งไปนานแล้วย่อมทำได้ไม่ดีเหมือนเดิมต่อเมื่อมีการฝึกฝนหรือกระทำซ้ำๆ ก็จะช่วยให้เกิดทักษะเพิ่มขึ้น

2. ความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นสิ่งที่ครูควรคำนึงด้วยว่านักเรียนแต่ละคนมีความรู้ความถนัด ความสามารถ และความสนใจที่ต่างกัน ฉะนั้นในการสร้างชุดการเรียนรู้จึงควรพิจารณาถึงความเหมาะสมไม่ยากหรือไม่่ง่ายเกินไป และควรมีหลายแบบ

3. การจูงใจของผู้เรียนนั้นครูสามารถทำได้โดยการจับแบบฝึกจากง่ายไปหายาก เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนเป็นการกระตุ้นให้ติดตามต่อไปและทำให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการทำแบบฝึกนอกจากนั้นการใช้ชุดการเรียนรู้สั้นๆ จะช่วยให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย

4. การนำสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตและการเรียนรู้มาให้ให้นักเรียนได้ทดลองทำภาษาที่ใช้พูดเขียนในชีวิตประจำวันจะทำให้ผู้เรียนได้เรียน และชุดการเรียนรู้ในสิ่งที่ใกล้ตัว นอกจากจะจำได้แม่นยำแล้วนักเรียนยังสามารถนำหลักความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์อีกด้วย

เสาวณีย์ ลิกขาบัณฑิต (2528 : 292 – 293) กล่าวถึงหลักการและแนวความคิดที่นำมาใช้ในการผลิตชุดการเรียนรู้ ดังนี้

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) นักการศึกษาได้นำหลักจิตวิทยาในด้านความแตกต่างระหว่างบุคคลมาใช้ เพราะถือว่าการสอนนั้นไม่สามารถป้อนให้ผู้เรียนให้เป็นแม่พิมพ์เดียวกันได้ ในช่วงเวลาที่เท่ากัน

2. การนำสื่อประสมมาใช้ (Multi Media Approach) เป็นการนำเอาสื่อการสอนหลายประเภทมาสัมพันธ์กันอย่างมีระบบ

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) เป็นจิตวิทยาการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้

3.1 การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3.2 ตรวจสอบผลการเรียนของตนเองว่าถูกหรือผิดได้ทันที

3.3 มีการเสริมแรง คือ ผู้เรียนจะเกิดความภาคภูมิใจ ดีใจที่ตนเองทำได้ ถูกต้องเป็นการให้กำลังใจที่จะเรียนต่อไป

3.4 เรียนรู้ได้ทีละขั้นตามความสามารถและความสนใจของตนเอง

4. การใช้วิธีวิเคราะห์ระบบ (Systems Analysis) เป็นการนำเอาการวิเคราะห์ระบบมาใช้โดยจัดเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวัยของผู้เรียน

บลูม (Bloom . 1976 : 115) ได้กล่าวว่า การสอนที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การให้แนวทาง (Cues) คือ คำอธิบายของครูที่ทำให้นักเรียนเข้าใจชัดเจนว่าเมื่อเรียนเรื่องนั้นๆ แล้วจะมีความสามารถอย่างไร

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ (Participation) เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้

3. การเสริมแรง (Reinforcement) ทั้งการเสริมแรงภายนอก เช่น สิ่งของการกล่าวชื่นชม หรือการเสริมแรงภายในตัวนักเรียน เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ฯลฯ

4. การให้ข้อมูลย้อนกลับและการแก้ไขข้อบกพร่อง (Feedback and Correction) ซึ่งมีการแจ้งผลการเรียนและข้อบกพร่องให้นักเรียนทราบ

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การสร้างชุดการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงหลักการและแนวความคิดทางจิตวิทยา ซึ่งประกอบด้วย ความแตกต่างระหว่างบุคคล แรงจูงใจ การเสริมแรง กฎการฝึกหัด และการให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้ชุดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพสอดคล้องและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

5. การสร้างชุดการเรียนรู้

การสร้างชุดการเรียนรู้ ผู้สร้างจะต้องรู้ถึงหลักการสร้างชุดการเรียนรู้ ว่าจะต้องมีการดำเนินการอย่างไร ซึ่งก็ได้มีนักการศึกษาหลายท่านที่ได้เสนอหลักในการสร้างชุดการเรียนการสอนหรือชุดการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 189 – 192) กล่าวถึงขั้นตอนในการสร้างชุดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. จะต้องศึกษาเนื้อหาสาระของวิชาทั้งหมดอย่างละเอียดว่า สิ่งใดที่จะนำมาทำเป็นชุดการเรียน จะมุ่งเน้นให้เกิดหลักการของการเรียนรู้อะไรบ้างกับผู้เรียน นำวิชาที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แล้วมาแบ่งเป็นหน่วยการเรียนการสอน

2. เมื่อศึกษาเนื้อหาและแบ่งหน่วยการเรียนการสอนแล้วจะต้องพิจารณาตัดสินใจอีกครั้งหนึ่งว่า จะทำชุดการเรียนแบบใด โดยคำนึงถึงข้อกำหนดที่ว่า ผู้เรียนคือใคร จะให้อะไรกับผู้เรียน จะให้ทำกิจกรรมอย่างไร และทำได้ได้อย่างไร

3. กำหนดหน่วยการเรียนการสอนโดยประมาณเนื้อหาสาระที่เราจะสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ตามชั่วโมงที่กำหนด

4. กำหนดความคิดรวบยอด ความคิดรวบยอดที่เรากำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องกันกับหน่วยและหัวเรื่อง โดยสรุปแนวความคิดสาระและหลักเกณฑ์ที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกัน

5. จุดประสงค์การเรียนรู้ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้จะต้องให้สอดคล้องกับความคิดรวบยอด โดยกำหนดเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

6. วิเคราะห์งาน คือ การนำจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละข้อมาทำการวิเคราะห์งาน เพื่อหากิจกรรมการเรียนการสอน แล้วจัดลำดับกิจกรรมการเรียนให้เหมาะสมถูกต้อง สอดคล้อง กับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

7. เรียงลำดับกิจกรรมการเรียนของแต่ละข้อเพื่อให้เกิดการประสานกลมกลืนกัน ไม่เกิดการซ้ำซ้อน

8. สื่อการเรียน คือ วัสดุอุปกรณ์และกิจกรรมการเรียนที่ครูและนักเรียนจะต้อง ทำเพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้

9. การประเมินผล คือ การตรวจสอบว่าหลังจากการเรียนการสอนแล้วได้มี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่จุดประสงค์การเรียนกำหนดไว้หรือไม่ จะใช้วิธีใดก็ได้แต่ต้อง สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

10. การทดลองใช้ชุดการเรียนเพื่อหาประสิทธิภาพ แล้วนำไปปรับปรุงให้ เหมาะสม ควรนำไปใช้กับกลุ่มเล็กๆก่อน

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526 : 199 – 200) ได้กล่าวถึงหลักการผลิตชุดการสอนไว้ 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดหน่วยการเรียน แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยการเรียน
2. กำหนดหน่วยการสอน แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยการสอน
3. กำหนดหัวเรื่องในการเรียนแต่ละหน่วย ควรแบ่งประสบการณ์ออกเป็น 4 – 6 หัวเรื่อง
4. กำหนดความคิดรวบยอดและหลักการ สรุปรวมแนวความคิด สาระ และ หลักเกณฑ์ที่สำคัญไว้
5. กำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง โดยเขียนเป็นวัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรม
6. กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
7. กำหนดรูปแบบการประเมินผลต้องประเมินให้ตรงกับวัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม โดยใช้แบบอิงเกณฑ์ เพื่อให้ผู้สอนทราบว่าหลังจากใช้ชุดการเรียนแล้ว ผู้เรียนได้เปลี่ยน พฤติกรรมการเรียนรู้วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่
8. เลือกลงและผลิตสื่อการเรียน
9. การหาประสิทธิภาพของชุดการเรียน โดยประสิทธิภาพของชุดการเรียน 90/90 สำหรับเนื้อหาที่เป็นความจำ และประสิทธิภาพของชุดการเรียน 80/80 สำหรับวิชาทักษะ โดยค่านี้นักเรียนรู้เป็นกระบวนการเพื่อช่วยให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เรียนบรรลุผล

10. การใช้ชุดการเรียนรู้ เป็นขั้นนำไปใช้ซึ่งจะต้องตรวจสอบปรับปรุงอยู่

ตลอดเวลา

ปรียา ตรีศาสตร์ (2530 : 44) กล่าวว่า ชุดการเรียนรู้เป็นสื่อประสมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง แต่ละชุดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นจะมีประสิทธิภาพเชื่อได้หรือไม่จำเป็นต้องเอาวิเคราะห์ระบบเป็นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล เรียกว่า Systems Approach มีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นปัญหาที่ต้องการแก้ไข คืออะไร
2. ขั้นกำหนดเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหา โดยสามารถปฏิบัติหรือเห็นการกระทำ

ได้

3. ขั้นการสร้างเครื่องมือ กระทำหลังจากตั้งเป้าหมายแล้วเพื่อให้วัดได้ทุกระยะ
4. ขั้นกำหนดทางเลือกแก้ปัญหา เพื่อใช้ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย
5. ขั้นการทดลอง เลือกวิธีที่ดีที่สุดที่ใช้เป็นแนวทางไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้
6. ขั้นวัดผลประเมินผล โดยการนำเครื่องมือที่ดีที่สุดที่สร้างขึ้นมาประเมินว่าสามารถใช้ปฏิบัติงานตามเป้าหมายได้หรือไม่เพียงใด เพื่อปรับปรุงแก้ไข

ใช้ปฏิบัติงานตามเป้าหมายได้หรือไม่เพียงใด เพื่อปรับปรุงแก้ไข

ฮีทเทอร์ (Heather. 1977 : 344) ได้ให้ขั้นตอนสำหรับครูผู้สร้างชุดการเรียนรู้

การสอนด้วยตนเอง คือ

1. ศึกษาหลักสูตร ตัดสินใจเลือกสิ่งที่จะนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษา แล้วจัดลำดับขั้นเนื้อหาให้ต่อเนื่องจากง่ายไปยาก

2. ประเมินหาความรู้พื้นฐานประสบการณ์เดิมของผู้เรียน
3. เลือกกิจกรรมการเรียนรู้ วิธีสอนและสื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน โดย

คำนึงถึงความพร้อมและความต้องการของผู้เรียน

4. กำหนดรูปแบบการเรียนรู้
5. กำหนดหน้าที่ของผู้ประสานงานหรืออำนวยความสะดวกในการเรียน
6. สร้างแบบประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนว่าบรรลุเป้าประสงค์ในการเรียน

หรือไม่

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า หลักการสร้างชุดการเรียนรู้ ต้องดำเนินการตาม

1. ศึกษาหลักสูตร เอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เลือกหน่วยการเรียนรู้
3. กำหนดองค์ประกอบการเรียนรู้
4. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้
5. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

6. สร้างและผลิตสื่อการเรียนรู้
7. นำชุดการเรียนรู้ไปทดลองใช้เพื่อหาข้อบกพร่องและปรับปรุงแก้ไข
8. ประเมินคุณภาพของชุดการเรียนรู้

6. ประโยชน์ของชุดการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอน ผู้สอนก็ต้องรู้ถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของชุดการเรียนรู้ ซึ่งก็มีนักการศึกษาหลายท่านด้วยกันที่ได้กล่าวถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของชุดการเรียนการสอน หรือชุดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

แฮริสเบอร์เกอร์ (Harrisberger. 1973; อ้างถึงใน อุษา คำประกอบ. 2530 : 33)

ได้กล่าวถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของชุดการเรียนการสอนไว้ดังนี้ คือ

1. ผู้เรียนสามารถทดสอบตนเองดูก่อนว่า มีความสามารถอยู่ในระดับไหน หลังจากนั้นก็จะเริ่มต้นเรียนในสิ่งที่ตนเองไม่ทราบ ทำให้ไม่ต้องเสียเวลากลับมาเรียนในสิ่งที่ตนเองรู้แล้ว
2. ผู้เรียนสามารถนำบทเรียนไปเรียนที่ไหนก็ได้ตามความพอใจ โดยไม่จำกัดในเรื่องของเวลาและสถานที่
3. เมื่อเรียนจบแล้วผู้เรียนสามารถทดสอบตัวเองได้ทันที เวลาไหนก็ได้ และได้ทราบผลการเรียนของตนเองทันทีเช่นกัน
4. ผู้เรียนได้พบปะหรือผู้สอนมากขึ้น เพราะผู้เรียนเรียนด้วยตนเองครูก็นมีเวลาให้คำปรึกษากับผู้มีปัญหาในขณะที่ใช้ชุดการเรียนการสอนด้วยตนเอง
5. ผู้เรียนจะได้คะแนนอะไรนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เรียนหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเอง ไม่มีคำว่าสอบตกสำหรับผู้เรียนไม่สำเร็จ แต่จะให้ผู้เรียนกลับไปศึกษาในเรื่องเดิมนั้นใหม่ จนผลการเรียนจะได้ตามมาตรฐานตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ธีระศักดิ์ แสงฤทธิ์ (2531 : 25) ได้กล่าวถึงคุณค่าของชุดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. ชุดการเรียนสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล คือ ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทุกเวลาที่ต้องการเรียน และก้าวหน้าไปตามความสามารถของตนเรื่อยๆ
2. รักษามาตรฐานของการเรียน เพราะผู้สอนที่เรียนจากชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองจะได้รับความรู้ในมาตรฐานเดียวกันคิดกับการเรียนกับครูที่ต่างคนต่างสอน
3. ประหยัดทั้งเวลาและเงิน เพราะผู้เรียนสามารถเรียนด้วยตนเองโดยไม่ต้องมาเรียนในห้องเรียนและไม่ต้องเรียนซ้ำในเรื่องที่ตนรู้แล้ว ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถใช้ได้เรื่อยๆ

วรกิต วันเข้าหลาม (2540 : 8) ได้กล่าวถึงคุณค่าของชุดการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. ช่วยเร้าความสนใจ ผู้เรียนที่เรียนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ จะประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนสนใจต่อการเรียนตลอดเวลา
2. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี จากการใช้ชุดการเรียนรู้ได้ประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง สามารถเรียนได้ตามความสนใจ และตามอัตราการเรียนรู้ของตนเอง จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี
3. ส่งเสริมและฝึกหัดให้ผู้เรียนรู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม
4. ช่วยให้การเรียนเป็นอิสระ จากอารมณ์ และบุคลิกภาพของผู้สอน เนื่องจากการเรียน โดยใช้ชุดการเรียนรู้ ผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายตลอดเวลามาเป็นผู้แนะนำช่วยเหลือ และใช้ชุดการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ แทนครู ดังนั้นผู้เรียนสามารถได้อย่างประสิทธิภาพจากชุดการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าผู้สอนจะเป็นผู้ที่สอนไม่เก่ง
5. แก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล เพราะชุดการเรียนรู้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และตามโอกาสที่เอื้ออำนวยให้แก่ผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกัน
6. สร้างความพร้อม และความมั่นใจให้แก่ครู เพราะในการผลิตชุดการเรียนรู้ นั้น ได้จัดระบบการใช้สื่อการสอน ทั้งการผลิตสื่อการสอน กิจกรรม ตลอดจนข้อแนะนำการใช้สำหรับผู้สอนสามารถนำไปใช้ได้ทันที อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาการขาดแคลนครูหรือผู้มีประสบการณ์เฉพาะทางได้ โดยเฉพาะชุดการเรียนรู้แบบกิจกรรมกลุ่ม และชุดการเรียนรายบุคคล ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและกลุ่มได้ โดยที่ไม่ต้องให้ครูหรือผู้เชี่ยวชาญสอนโดยตรงก็ได้
7. ส่งเสริมการเรียนแบบต่อเนื่อง หรือการศึกษาตลอดชีพ เพราะสามารถนำชุดการเรียนรู้ไปใช้ในการเรียนด้วยตนเองได้ตลอดเวลาและสถานที่
8. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ เพราะชุดการเรียนรู้ได้ผลิตขึ้นโดยใช้วิธีระบบและกลุ่มผู้มีความรู้ความสามารถ มีการทดลองใช้จนแน่ใจว่าได้ผลดี มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วจึงนำออกใช้แพร่หลาย

ปรีชา วันโนนาม (2548 : 21) กล่าวว่า ประโยชน์ของชุดการเรียนรู้ มีดังนี้

1. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้จากการทำงานเป็นกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน
2. ชุดการเรียนรู้ช่วยสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้เรียนตามความสามารถ

3. ให้ผู้เรียนมีความพยายามในการเรียน ถ้าผู้เรียนไม่เข้าใจสามารถไปศึกษาในเรื่องเดิมได้จนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
4. ช่วยให้การสอนเป็นไปตามขั้นตอน และเป็นไปตามจุดประสงค์
5. ผู้เรียนวางแผนแก้ไขปัญหาและสามารถทดสอบทำความเข้าใจในการเรียน ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างรวดเร็ว
6. เป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียนในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ประโยชน์ของชุดการเรียนรู้มีดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสามารถของตนเอง ทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการเรียนรู้ และไม่เกิดความเบื่อหน่าย ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ลดบทบาทของครูผู้สอน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูผู้สอนมีหน้าที่คอยให้คำปรึกษา หรือชี้แนะเมื่อผู้เรียนประสบปัญหา
3. ลดปัญหาเรื่องเวลาเรียนไม่เพียงพอ เพราะชุดการเรียนรู้สามารถให้ผู้เรียนศึกษาและเรียนรู้ได้นอกห้องเรียน

การหาประสิทธิภาพชุดการเรียนรู้

เมื่อสร้างชุดการเรียนรู้เสร็จแล้วก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปทดสอบหาประสิทธิภาพ เพื่อเป็นหลักประกันว่าชุดการเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอน

มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงการหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ไว้ดังนี้ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (อ้างถึงใน จิตรา คันชวงค์, 2534 : 45) กล่าวว่า การหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ หมายถึง การนำชุดเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ไปทดลองใช้ แล้วนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพตามเกณฑ์กำหนด โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดประสิทธิภาพ หมายถึงระดับประสิทธิภาพของชุด การเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ หากชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพถึงระดับเกณฑ์ แล้วชุดการเรียนรู้มีคุณค่าที่จะนำไปสอนนักเรียนได้

การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ กระทำโดยการประเมินผลของพฤติกรรมของนักเรียน 2 ประเภท คือ พฤติกรรมต่อเนื่องและพฤติกรรมขั้นสุดท้าย โดยกำหนดค่าประสิทธิภาพเป็น E_1 คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ E_2 คือ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์

คิดเป็นร้อยละ ของผลเฉลี่ยของคะแนนที่ได้ตั้งนั้น E_1/E_2 หมายถึงประสิทธิภาพของกระบวนการ / ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ เช่น 80/80 หมายความว่า เมื่อเรียนจากชุดการเรียนรู้แล้วนักเรียนสามารถทำแบบฝึกหัดหรืองานได้ผลเฉลี่ยร้อยละ 80 และทำแบบทดสอบหลังเรียน ได้ผลเฉลี่ยร้อยละ 80 โดยปกติการกำหนดเกณฑ์ E_1/E_2 ขึ้นอยู่กับเนื้อหา หากเนื้อหาเป็น ความรู้ความจำมักตั้งไว้ 80/80, 85/85 หรือ 90/90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นทักษะมักตั้งต่ำกว่านี้ เช่น 75/75

2. การทดลองหาประสิทธิภาพเมื่อผลิตชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองขึ้นมาแล้วต้องนำชุดการเรียนรู้ไปหาประสิทธิภาพตามขั้นตอนดังนี้

2.1 การทดลองแบบหนึ่งต่อหนึ่ง (Individual Try-out) คือ การทดลองกับผู้เรียน 3 คน โดยใช้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญาสูง ปานกลาง ต่ำ นำผลที่ได้ไปคำนวณหาประสิทธิภาพแล้วนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น ปกติคะแนนที่ได้จากการทดลองจะมีค่าต่ำกว่าเกณฑ์การทดลองกลุ่มเล็ก

2.2 (Group Try-out) คือ การทดลองกับผู้เรียน 6-10 คนโดยใช้นักเรียนที่มีระดับสติปัญญาสูง ปานกลาง ต่ำ นำผลที่ได้ไปคำนวณหาประสิทธิภาพแล้วปรับปรุงให้ สมบูรณ์ขึ้น

2.3 การทดลองภาคสนาม (Field Try-out) คือ การทดลองกับนักเรียนทั้งชั้น 30-100 คน นำผลที่ได้ไปคำนวณหาประสิทธิภาพ หากต่ำกว่าเกณฑ์มากเกินไปที่กำหนดไว้ต้องกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ใหม่ตามหลักความเป็นจริง

บุญชม ศรีสะอาด (2543 : 98-103) ประสิทธิภาพของสื่อการสอนหรือนวัตกรรมทางการศึกษา (E_1/E_2) ในการวิจัย บางครั้งนักวิจัยใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมทางการศึกษา เช่น แผนการสอนบทเรียนคอมพิวเตอร์ ชุดสื่อผสม เป็นต้น เป็นเครื่องมือในการทำวิจัยด้วย ดังนั้นต้องมีวิธีหาค่าคุณภาพของสื่อดังกล่าวด้วย ซึ่งมีขั้นตอนคล้ายกับการหาค่าคุณภาพของแบบทดสอบหรือเครื่องมือชนิดอื่น ๆ คือ วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา กำหนดเนื้อหาสาระเป็นรายบท แล้ววิเคราะห์เนื้อหาสาระเป็นรายบทในรูปของตารางความสัมพันธ์ ระหว่างเนื้อหาย่อย ความคิดรวบยอด และจุดประสงค์เรียนรู้ ขึ้นต่อไปดำเนินการดังนี้

1. ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) มักอาศัยผู้เชี่ยวชาญซึ่งควรให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตารางความสัมพันธ์ดังกล่าว

2. สร้างแผนการสอนหรือสื่อต่าง ๆ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความถูกต้องจากนั้นนำไปทดลองกับนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งนิยมใช้กับนักเรียนระดับการเรียนรู้ปานกลาง อ่อนอย่างละ 1 คน เพื่อพิจารณาเรื่องการออกแบบสื่อ คำอธิบายการใช้สื่อ การสื่อความ หรืออาจจะทดลองใช้แผนการสอนเป็นรายกลุ่ม เพียง 1-2 แผน เพื่อดูเรื่องเวลาที่ใช้จัดกิจกรรมบรรยากาศการเรียนการสอน เป็นต้น

ส่วนการหาประสิทธิภาพของสื่อ (E_1/E_2) เป็นขั้นตอนทำการทดลองจริงกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้แล้ว (ไม่ใช่เป็นขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง) สรุปได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1) เป็นค่าที่บ่งบอกว่าแผนการจัดการเรียนรู้ นั้นสามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ อย่าง ต่อเนื่องหรือไม่ภายใต้สถานการณ์และกิจกรรมที่กำหนดให้ โดยจะมีการเก็บข้อมูลของผลการเรียนรู้อันเนื่องมาจากนวัตกรรมหรือแผนการเรียนรู้นั้นเป็นระยะ ๆ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและความงอกงามของผู้เรียนได้ โดยทั่วไปมักจะคำนวณจากคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบย่อย แบบฝึกทักษะการใช้ชุดการเรียนรู้ หรือคะแนนจากพฤติกรรมการเรียนในระหว่างที่ผู้เรียนกำลังเรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้

2. ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) เป็นค่าที่บ่งบอกว่าแผนการจัดการเรียนรู้ นั้นสามารถส่งผลให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลได้หรือไม่ บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใดซึ่งคำนวณจากคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ทดสอบหลังเรียน) ของผู้เรียนทุกคน

จากที่กล่าวมาสามารถคำนวณได้ค่าตัวเลขที่บอกถึงประสิทธิภาพของสื่อหรือแผนการจัดการเรียนรู้แต่การที่จะสรุปว่าสื่อหรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ จะต้องมีการกำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการพิจารณา โดยเกณฑ์ดังกล่าวนิยมใช้หลักการเรียนแบบครอบรู้ (Mastering Learning) คือ ตั้งเกณฑ์ไว้ที่ ร้อยละ 80 และยอมรับความผิดพลาดได้ไม่เกิน ร้อยละ 2.5 ดังนั้นต้องมีประสิทธิภาพไม่ต่ำกว่า $80 - 2.5 = 77.5$ หรือยอมรับความผิดพลาดได้ไม่เกิน ร้อยละ 5 ดังนั้นต้องมีประสิทธิภาพไม่ต่ำกว่า $80 - 5 = 75$ ตัวอย่างเช่นตั้งเกณฑ์ของ E_1/E_2 ไว้ที่ $80/80$ และกำหนดความผิดพลาดที่ยอมรับได้ไม่เกินร้อยละ 5 คำนวณค่า E_1/E_2 ได้ $76/77$ ก็ถือได้ว่ามีประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ส่วนการกำหนดเกณฑ์ความผิดพลาดที่ยอมรับได้ไม่ควรเกินร้อยละ 5

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การเลือกเกณฑ์เพื่อกำหนดค่าประสิทธิภาพของสื่อการสอนหรือนวัตกรรม ควรพิจารณาจากหลายปัจจัย เช่น ประเภทของสื่อ นวัตกรรม สติปัญญาของกลุ่มผู้เรียน ความสามารถในการอ่านและเขียนของผู้เรียน วุฒิภาวะของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ของการเรียน โดยทั่วไป นวัตกรรมหรือสื่อการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะมักจะกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพต่ำกว่าการพัฒนาความรู้ ทั้งนี้เนื่องจากทักษะเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ยากกว่า และอาจต้องใช้เวลาในการพัฒนามากกว่า

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

การสร้าง ความพึงพอใจในการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นให้แก่ผู้เรียนทุกคนเกิด ความพึงพอใจต่อการเรียนรู้นั้น มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การสร้างสิ่งจูงใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดไว้หลายท่านดังนี้

กาญจนา ภาสุรพันธ์ (2531 : 10) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความพึงพอใจไว้ว่า จังหวะของการศึกษาขั้นตอนการพัฒนาว่ามี 3 ขั้น คือ จุดยืน จุดแย้ง และจุดปรับ ซึ่งไวท์เฮดเรียกชื่อใหม่เพื่อใช้ในการศึกษาว่า การสร้าง ความพึงพอใจ การทำความกระจ่าง และการนำไปใช้ ในการเรียนรู้ใด ๆ ควรจะเป็นไปตาม 3 จังหวะนี้ คือ

1. การสร้าง ความพึงพอใจ – นักเรียนรับสิ่งใหม่ ๆ มีความตื่นตัวสนใจกับการได้พบและเก็บสิ่งใหม่ ๆ
2. การทำความกระจ่าง – มีการจัดระเบียบ ให้คำจำกัดความมีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน
3. การนำไปใช้ – นำสิ่งใหม่ที่ได้มาไปจัดสิ่งใหม่ ๆ ที่จะได้พบต่อไป เกิดความตื่นตัวที่จะเอาไปจัดสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามา

มาสโลว์ (Maslow. 1970; อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2550 :) กล่าวถึงทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) ที่กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการเหมือนกัน แต่ความต้องการนั้นเป็นลำดับขั้น เขาได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอ และไม่มีที่สิ้นสุด ขณะที่ความต้องการสิ่งใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นก็จะเกิดขึ้นอีกไม่มีวันจบสิ้น
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจสำหรับพฤติกรรมอื่นต่อไปความต้องการที่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
3. ความต้องการของมนุษย์จะเรียงเป็นลำดับขั้นตามลำดับความสำคัญ กล่าวคือเมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนองซึ่งลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์มี 5 ขั้นตอนตามลำดับขั้นจากต่ำไปสูงดังนี้

3.1 ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เช่นความต้องการในเรื่องของอาหาร น้ำ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคที่อยู่อาศัย และความต้องการทางเพศ ความต้องการทางด้านร่างกายจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนก็ต่อเมื่อความต้องการทั้งหมดของคนยังไม่ได้รับการตอบสนอง

3.2 ความต้องการด้านความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Security of Safety Needs)

ถ้าความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้วมนุษย์จะต้องการในขั้นสูงต่อไป คือ เป็นความรู้สึกที่ต้องการความปลอดภัย หรือความมั่นคงในปัจจุบันและอนาคตซึ่งรวมถึงความก้าวหน้าและความอบอุ่นใจ

3.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social or Belonging Needs) หลังจากที่มีมนุษย์

ได้รับการตอบสนองในสองขั้นดังกล่าวแล้วก็จะมีความต้องการสูงขึ้นอีก คือ ความต้องการทางสังคมเป็นความต้องการที่จะเข้าร่วมและได้รับการยอมรับในสังคม ความเป็นมิตรและความรักจากเพื่อน

3.4 ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับนับถือ (Esteem Needs) เป็นความต้องการ

ให้คนอื่นยกย่อง ให้เกียรติ และเห็นความสำคัญของตนเอง อยากเด่นในสังคม รวมถึงความสำเร็จ ความรู้ความสามารถ ความเป็นอิสระ และเสรีภาพ

3.5 ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self - Actualization) เป็นความต้องการ

ระดับสูงสุดของมนุษย์ ส่วนมากจะเป็นการอยากจะเป็นอยากจะได้ ตามความคิดของตน หรือต้องการจะเป็นมากกว่าที่ตัวเองเป็นอยู่ในขณะนั้น

สรุปได้ว่า การสนใจตามทฤษฎีความต้องการต้องพยายามตอบสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีความต้องการที่แตกต่างกันไป และความต้องการในแต่ละขั้นจะมีความสำคัญแก่บุคคลมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ จะส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ในทางบวกการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้สอนจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ที่จะช่วยเสริมสร้างความพึงพอใจให้กับผู้เรียนอยู่เสมอ

จังหวัดบุรีรัมย์

1. อาณาเขต

ชาญณรงค์ ศิริอำพันธ์กุล (2543 : 5) กล่าวว่า จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 10,321,885 ตารางกิโลเมตร 6,451,178 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดสระแก้ว และประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา

2. ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง พื้นที่ลาดจากทิศใต้ลงไปทิศเหนือ พื้นที่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นน้อย เป็นที่ราบขั้นบันไดช่องเขาเกิดจากภูเขาไฟระเบิดเมื่อประมาณหนึ่งล้านปีมาแล้ว สามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญออกเป็นสองลักษณะคือ

พื้นที่และภูเขาตอนใต้ เป็นพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลึก ภูเขาบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ภูเขาชันกำแพง มีความสูงตั้งแต่ 200 – 650 เมตร จากระดับน้ำทะเล ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่จังหวัด ได้แก่ บริเวณด้านทิศใต้ของอำเภอบ้านกรวด ละหานทราย โนนดินแดง ปะคำ นางรอง และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอหนองหงส์

พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นตอนกลางของจังหวัด มีความสูงประมาณ 150 – 200 เมตร จากระดับน้ำทะเล พื้นที่จะทอดขนานเป็นแนวยาวทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่จังหวัด ได้แก่ บริเวณอำเภอประโคนชัย พลับพลาชัย กระสัง ลำปลายมาศ ชานี บ้านด่าน ห้วยราช และอำเภอเมือง ฯ กับบางส่วนของอำเภอนางรอง หนองกี่ และอำเภอหนองหงส์

พื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล มีความสูงเฉลี่ยน้อยกว่า 150 เมตร จากระดับน้ำทะเล ได้แก่ พื้นที่บริเวณอำเภอพุทไธสง คุเมือง แคนดง และอำเภอสตึก กับบริเวณลำสะเทก ละพิงชู ลำชี ได้แก่ บริเวณบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอนาโพธิ์ และบางส่วนของอำเภอพุทไธสง

3. ประชากร

ประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วยชาวไทยเขมร ไทยลาว ไทยโคราช และไทยส่วย มีภาษาพูดที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบันสี่ภาษาด้วยกัน ดังนี้

ภาษาไทยอีสาน (ลาว) มีคนใช้อยู่ประมาณร้อยละ 50 มีใช้มากในอำเภอลำปลายมาศ อำเภอพุทไธสง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอโพธิ์และหนองหงส์ บางส่วนของอำเภอสตึก อำเภอโนนดินแดง อำเภอโนนสุวรรณ อำเภอหนองกี่ อำเภอคูเมือง อำเภอประคำ และอำเภอเมือง ฯ

ภาษาไทยเขมร (เขมร) มีคนใช้อยู่ประมาณร้อยละ 18 ใช้มากในอำเภอเมือง ฯ อำเภอห้วยราช อำเภอประโคนชัย อำเภอกระสัง อำเภอบ้านกรวด บางส่วนของอำเภอเมือง และอำเภอพลับพลาชัย

ภาษาไทยโคราช (ลำเนียงโคราช) มีคนใช้อยู่ประมาณร้อยละ 30 ใช้มากในอำเภอนางรอง อำเภอละหานทราย อำเภอประคำ อำเภอชานี อำเภอหนองกี่ และบางส่วนของอำเภอเมือง ฯ

ภาษาไทยส่วย (ส่วย) มีคนใช้อยู่เล็กน้อยประมาณร้อยละ 2 ในพื้นที่บางส่วนของอำเภอสตึก กิ่งอำเภอบ้านด่าน อำเภอห้วยราช อำเภอประโคนชัย อำเภอหนองกี่ และอำเภอหนองหงส์

ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดบุรีรัมย์

พันรินทร์ ศิริอำพันธ์กุล (2542 : 25) กล่าวว่า จังหวัดบุรีรัมย์เป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและมีหลักฐานต่างๆแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรือง ทั้งด้าน โบราณคดีและด้านประวัติศาสตร์ หลักฐานที่แสดงถึงความเจริญในอดีตที่สำคัญ เช่น เมืองและชุมชนโบราณ ซึ่งปรากฏจากการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าจังหวัดบุรีรัมย์ มีเมืองและชุมชน โบราณ ก็มีเมืองและชุมชนเกินกว่า 140 แห่ง ซึ่งเมืองและชุมชน โบราณนี้ มีขนาดแตกต่างกันออกไป บางแห่งก็มีคูน้ำล้อมรอบถึง 3 ชั้น นอกจากนั้นยังมีการพบพระพุทธรูปขนาดปรกสมัยทวารวดีที่บ้านเมืองฝ้าย ซึ่งอยู่ในเขต อำเภอหนองหงส์ และเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า เป็นพระพุทธรูปขนาดปรกสมัยทวารวดีที่เก่าแก่ที่สุด ที่พบในประเทศ และยังพบพระพุทธรูปสมัยทวารวดีอีกหลายองค์ที่อำเภอพุทไธสง ซึ่งมีอยู่ใน พุทธศตวรรษที่ 13 – 15 และพบใบเสมาที่บ้านประเคียบ อำเภอคูเมือง อันเป็น โบราณวัตถุสมัยทวารวดี ดังนั้นจึงทำให้ สันนิษฐาน ได้ว่า ดินแดนจังหวัดบุรีรัมย์เคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณทวารวดี อย่างน้อยที่สุดก็ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 13 ศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆ ที่พบในจังหวัดบุรีรัมย์มากมาย ซึ่งมีผู้จัดทำหนังสือบุรีรัมย์ 223 ปี 254 ได้รวบรวมไว้และอาจจำแนกออกตามประเภทของศิลปวัฒนธรรม 5 ประเภทคือ

1. ศิลปวัฒนธรรมด้านโบราณสถาน

โบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ได้อธิบายความหมายของโบราณสถานว่า หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ ที่เป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งประวัติศาสตร์และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย จากการสำรวจแหล่งโบราณสถานของกรมศิลปากร ได้พบ แหล่งโบราณสถานต่างๆ มากกว่า 60 แห่ง กระจายอยู่ตามพื้นที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่โบราณสถานส่วนใหญ่มีสภาพพังทลายลงไปมากโดยการกระทำของธรรมชาติ และที่สำคัญคือ โดยนำมือของมนุษย์ กรมศิลปากรในฐานะเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการป้องกันดูแลไม่ให้โบราณสถานถูกทำลาย และทำการบูรณะให้มีสภาพที่สมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานในจังหวัดบุรีรัมย์แล้ว ซึ่งโบราณสถานที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์มีดังนี้

ปราสาทพนมรุ้ง

ปราสาท เป็นภาษาสันสกฤตเดิมใช้เรียกอาคารที่มีหลายชั้น (ตั้งแต่สองชั้นขึ้นไป) ผู้อยู่อาศัยบนปราสาทไม่จำกัดว่าต้องเป็นกษัตริย์เท่านั้น ประชาชนทั่วไปหรือแม้แต่พระภิกษุก็สามารถอยู่ได้ แต่ต่อมาปราสาท หมายถึง ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ถือเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า และเมื่อสวรรคตก็กลับไปอยู่สวรรค์ดั้งเดิม ดังนั้นปราสาทจึงถูกนำมาใช้ในความหมายของเทวสถาน ซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้า

พนมรุ้ง มีปรากฏในศิลาจารึกภาษาเขมรที่ปราสาทพนมรุ้งว่า “วณมรุ้ง” (Vnam Rung) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงวินิจฉัยไว้ในพระราชนิพนธ์ระดับมหาวิทยาลัยของพระองค์ว่า “ภูเขาใหญ่” เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาภูเขาอื่นๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงอันได้แก่ ภูเขาอังคาร ภูเขาหลุม ภูเขาคอก และภูเขาปลายบัด จะเห็นว่า พนมรุ้งเป็นภูเขาที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งก็สอดคล้องกับชื่อวินิจฉัยของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีเป็นอย่างดี

ปราสาทพนมรุ้ง เป็นปราสาทก่อด้วยหินทรายตั้งโดดเด่นเป็นสง่าอยู่บนยอดเขาพนมรุ้งซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว เมื่อประมาณ 900,000 ปี อยู่ในตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ความเหมาะสมของภูมิที่ตั้งอันเป็นภูเขาบวกกับความใหญ่โตโอฬารขององค์ปราสาท ซึ่งประดับตกแต่งด้วยลวดลายแกะสลักวิจิตรบรรจง ทำให้ปราสาทพนมรุ้งมีความโดดเด่นเป็นสง่าดังทิพยนิมิตแห่งเทพที่สถิตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุตามที่ได้รจนาไว้ในคัมภีร์ของศาสนาฮินดูอย่างไม่ผิดเพี้ยน

ปราสาทพนมรุ้งหันหน้าสู่ทิศตะวันออก อันเป็นทิศที่พระอาทิตย์ขึ้น และถือว่าเป็นทิศแห่งความเจริญรุ่งเรือง แสงทองของพระอาทิตย์ยามเช้าจะส่องลอดช่องประตู ไปกระทบกับแท่นศิวิลิ่งอันเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สิวะเทพ จะก่อให้เกิดรัศมีเหลืองอร่ามประดุจดังทองคำ สรัทธายัง และแสงอาทิตย์ที่ส่องกระทบศิวิลิ่งจะเพิ่มพลังให้แก่ศิวิลิ่งนั้นจะเพิ่มพลังให้แก่องค์สิวะเทพให้เปี่ยมด้วยพลังชั่วกาลปาวสาน

ประติมากรรมที่เป็นทับหลังสำคัญๆ ที่อยู่ ณ ปราสาทพนมรุ้ง ได้แก่ ทับหลังสลักภาพพระนารายณ์ตรีวิกรม (บางท่านเรียกวิษณุตรีวิกรม) ทับหลังภาพศิวนาฏราช ทับหลังภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์นอกจากนี้ก็ยังมิตับหลังที่เป็นภาพรามาวตาร (เรื่องราวของพระรามในบทประพันธ์เรื่องรามายณะ) หลายภาพทับหลังภาพกฤษณาวตาร (ในมหากาพย์ภารตะ) และทับหลังที่เป็นภาพเทพชั้นรองอื่นๆ อีกมากมาย

ปราสาทเมืองต่ำ

ปราสาทหินเมืองต่ำเป็น โบราณสถานที่ก่อสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ตั้งอยู่ที่บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้เป็นระยะทางประมาณ 64 กิโลเมตร และห่างจากปราสาทพนมรุ้ง 8 กิโลเมตร

ตัวปราสาท เป็นกลุ่มปราสาทอิฐ 5 องค์ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงอันเดียวกันสร้างอยู่บนฐานเดียวกันการวางผังปราสาทเมืองต่ำค่อนข้างแตกต่างไปจากปราสาทแห่งอื่นๆ ที่มีจำนวนปรางค์เท่ากัน ซึ่งนิยมสร้างองค์ปรางค์ประธานไว้ตรงกลาง ส่วนองค์ปรางค์บริวารที่เหลืออีก 4 องค์ นั้น จะสร้างไว้ที่มุมของทิศทั้งสี่ เช่น ปราสาทศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น แต่ปราสาทเมืองต่ำจะวางตำแหน่งของปรางค์อิฐทั้ง 5 เป็น 2 แถว ตามแนวทิศเหนือ – ใต้ แถวแรกจะมีจำนวนปรางค์ 3 องค์ ปรางค์กลางมีขนาดใหญ่กว่าปรางค์องค์อื่นๆ สันนิษฐานว่า ปรางค์กลางนี้คือปรางค์ประธานของปราสาทเมืองต่ำ ส่วนแถวหลังมีปรางค์อิฐจำนวน 2 องค์ วางตำแหน่งให้อยู่ระหว่างช่องของปรางค์ 3 องค์ ในแถวแรก ทำให้สามารถมองเห็นปรางค์ทั้ง 5 องค์ พร้อมกันโดยไม่มีปรางค์องค์อื่นมาบดบัง จากแผนผังของปราสาทดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดของสถาปนิกสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาภาพสลักและลวดลายที่ปรากฏอยู่ พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะของศิลปะแบบปาปวน ซึ่งมีอายุอยู่ในราว พ.ศ. 1550 – 1625 โดยมีลักษณะของศิลปะขอมแบบคลังซึ่งมีอายุราว พ.ศ. 1508 – 1555 ปะปนอยู่ด้วย ภาพสลักส่วนใหญ่เป็นภาพเทพในศาสนาฮินดู จึงอาจกล่าวได้ว่าปราสาทองค์นี้คงจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 เพื่อใช้เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู

2. ศิลปวัฒนธรรมด้านโบราณวัตถุ

โบราณวัตถุ หมายถึง สัมภาระิมทรัพย์ (สิ่งของที่เคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลปะจารึก เป็นของโบราณ มีอายุเก่ากว่า 100 ปี ขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็สิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานแห่งการประดิษฐ์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

- เครื่องเคลือบบุรีรัมย์ ซึ่งขุดพบที่อำเภอบ้านกรวด จากการศึกษาลักษณะและรูปแบบของเครื่องเคลือบบุรีรัมย์ ทั้งที่ได้จากการขุดค้นของกรมศิลปากร และเครื่องเคลือบที่อยู่ในครอบครองของเอกชน ทำให้ทราบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบบุรีรัมย์มีแบบฉบับเป็นของตนเอง และมีรูปแบบที่หลากหลาย สามารถ แบ่งออกได้ 14 กลุ่ม ดังนี้

1. ไหลขนาดใหญ่ มีลักษณะ มีลักษณะปากเล็ก คอสั้น เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 38 – 48 ซม.ติดกับตัวภาชนะ ไหลภาชนะกว้างมนค่อยๆ สอดลงไปทีฐาน สูงประมาณ 50 – 80 ซม. นิยมตกแต่งด้วยลายขูดขีดเป็นรูปต่างๆ เคลือบทับด้วยน้ำเคลือบสีน้ำตาลดำ สีน้ำตาลเหลือง หรือภาชนะบางใบ ไม่มีน้ำเคลือบ ประโยชน์ใช้สอยอาจใช้บรรจุน้ำ เหล้า ปลาแร่ น้ำผึ้ง หรือของมีค่าต่างๆ ฝังดินไว้เพื่อป้องกันขโมย เป็นต้น
2. ไหลเล็กหรือแจกัน มีลักษณะปากเล็ก ปากบาน คอยาวแคบ ตัวภาชนะป่องออกมาคล้ายรูปไข่ นิยมเคลือบด้วยน้ำเคลือบสีน้ำตาลดำ หรือเคลือบด้วยสองสีในใบเดียวกัน โดยบริเวณตัวภาชนะจะเคลือบสีน้ำตาลดำ ส่วนบริเวณคอและปากภาชนะเคลือบสีขาวหรือสีเขียว
3. ไหลทรงโกศ มีลักษณะทรงกลม หรือรูปไข่ ความสูงปานกลาง คอค่อนข้างยาว ส่วนมากปานผายออกมาคล้ายแจกัน ฐานสูงมีเชิง ไหลทรงโกศนี้บางครั้งเรียกว่าไหลทำช้าง ตกแต่งด้วยสีน้ำตาล
4. กระจุก มีลักษณะทรงกลม ป้อม เตี้ย และทรงกลมเป็นคล้ายผลจันทน์ขนาดไม่ใหญ่นัก ปากแคบ กระจุกบางใบปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น นก ช้าง ม้า ฯลฯ เคลือบด้วยน้ำเคลือบสีน้ำตาลดำ เข้าใจว่าน่าจะใช้สำหรับใส่สุรา
5. ขวด มีรูปทรงหลายแบบ เช่น รูปน้ำเต้า หรือคนโทเล็ก หรือทรงรูปไข่ คอยาวแคบ ปากเล็ก เคลือบด้วยสีน้ำตาลหรือขาว หรือเคลือบทั้งสองสีในใบเดียวกัน เข้าใจว่าน่าจะใช้บรรจุ น้ำมัน หรือน้ำ
6. โถ มีลักษณะเกือบเป็นรูปทรงกระบอก ปากกว้างกว่าส่วนฐานของภาชนะเล็กน้อย มีฝาครอบ
7. ตลับ มีลักษณะทรงกลมค่อนข้างเตี้ยแบน ปากกว้าง มีฝาปิด ตัวตลับและฝาภาชนะด้านนอกเซาะร่องในแนวตั้งคล้ายผลพิททอง นิยมเคลือบเฉพาะด้านนอก สีขาวนวล
8. คนโทหรือหม้อมัน มีลักษณะคล้ายผลน้ำเต้า บางใบอาจทำเป็นรูปคนหรือรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง หมี เป็นต้น คอยาว ปากบาน ฐานเล็ก การออกแบบตัวคนโทให้ป้องกันน้ำให้ป้องกันไม่ให้น้ำไหลออกหมดเมื่อภาชนะล้ม นิยมเคลือบสีน้ำตาล หรือเคลือบสองสีในใบเดียวกัน ตัวภาชนะเคลือบน้ำตาล คอและปากเคลือบสีเขียวหรือขาว
9. กุณฑีหรือหม้อมีพวย มีลักษณะผสมระหว่างกาน้ำกับคนโท คือ เป็นคนโทแต่มีพวยเหมือนกาน้ำ บริเวณลำตัวภาชนะ ใช้สำหรับรินน้ำ นิยมเคลือบสีน้ำตาลหรือเคลือบสองสีในใบเดียวกัน

10. ชาม มีลักษณะคล้ายชามก้วยเตี้ยว มีหลายขนาดหลายรูปทรง นิยมเคลือบสีเขียวหรือขาว ด้านในของชามจะมีร่องรอยของกิมเม็ด หรือกิมแท่ง จำนวน 6 – 8 จุด ทำหน้าที่คั่นไม่ให้ชามติดกันขณะเขา

11. ประติมากรรมรูปสัตว์ เป็นประติมาลอยตัว ทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง นก หมี ลิง ปลา หอยสังข์ ตัวนั้น ี้อ่าง ฯลฯ

12. ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม เป็นเครื่องเคลือบที่ทำขึ้นเพื่อใช้ประดับตกแต่งอาคาร มีหลายรูปแบบ เช่น กระเบื้องมุงหลังคา กระเบื้องเชิงชายและบลาลี เป็นต้น ซึ่งส่วนประกอบสถาปัตยกรรมเหล่านี้ได้พบในระหว่างการขุดตกแต่งปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และปราสาทอื่นๆ แทบทุกแห่ง

13. เครื่องใช้และเครื่องประดับ ประกอบด้วยเครื่องประดับต่างๆ เช่น นาฬิกาแก้ว กระดิ่งแขวนคอโต และกระป๋อง ครก เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเคลือบด้วยสีน้ำตาล

14. พระพิมพ์ นอกจากเครื่องเคลือบที่เป็นภาชนะสิ่งของเครื่องใช้แล้ว ยังพบพระพิมพ์แบบต่างๆ มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ ในบริเวณศาสนาสถานและชุมชนโบราณเป็นจำนวนมาก แต่น่าเสียดายที่พระพิมพ์ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน (ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. 2533 : 15)

ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม (เช่นกระเบื้องมุงหลังคา กระเชิงชาย และบลาลี) ประติมากรรมรูปสัตว์ เครื่องใช้และเครื่องประดับ ดังนี้

1. เสมา หรือเสาหิน ในจังหวัดบุรีรัมย์มีเสาหิน โบราณหรือเสมา หรือหลักเขต ทั้งแบบเหมือนและไม่เหมือนในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน เช่น เสาหินไทรบ้านโยง เสาหินบ้านประเคียบ เสาหินบ้านแสง โทน เสาหินภูอังคาร เสาหินกลุ่มศรีสุข เสาหินกลุ่มบ้านละลม เป็นต้น

2. เครื่องสี่ข้าวโบราณ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ฐานสี่ ฝา และมือโยก ฐานสี่ประกอบด้วยขาตั้งทำด้วยไม้รูปกากบาท จานรองสานจากไม้ผสมดินคั้งและเกลือเคลือบ ผสมมูลวัวหรือควายตรงกลางมีช่องว่างสำหรับสวมแกนจากส่วนที่สอง ฝาประกอบด้วยแถบมีรูกลาง สานด้วยไม้สาน วางระยะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูสลับกัน ส่วนมือโยกนั้น เพื่อป้องกันเม็ดข้าวไม่ให้แตกละเอียดเกินไป

3. ครกหรือกระเดื่อง เป็นเครื่องมือในการตำข้าวเปลือก มี 3 ส่วน คือ ครก หอคแกน และกระเดื่อง มีทั้งครกขอนตั้งและขอนนอน

ประติมากรรม

ประติมากรรมในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประติมากรรมในพระพุทธศาสนา และประติมากรรมในศาสนาพราหมณ์ ประติมากรรมในศาสนาพุทธที่สำคัญที่สุดคือ กลุ่มประติมากรรมเมืองฝ้าย ซึ่งเป็นยุคทวารวดีตอนต้น และพระเจ้าใหญ่วัดหงส์ วัดศิระระแคว ฯลฯ และประติมากรรมในศาสนาพราหมณ์

ประติมากรรมในศาสนาพุทธ ได้แก่

- กลุ่มประติมากรรมเมืองฝ้าย ประกอบด้วย

(1) พระพุทธรูปประทับยืนตรง หล่อด้วยสำริด สูง 1.10 เมตร พระกรทั้งสองข้างยื่นออกไปข้างหน้า พระกรขวาอยู่ในท่าแสดงธรรมหรือวัตรรกมุทรา พระกรซ้ายนิ้วพระหัตถ์หักหายไป พระเมลาเป็นรูปกรวย เม็ดพระศกเป็นรูปก้นหอยเล็กๆ พระขนง โกงตอกันคล้ายปีกกามอรูณาหรืออุณาโลมอยู่ตรงกลางพระนลาฏ ห่มจีวรบางแนวพระองค์ส่วนที่ชำรุดและซ่อมแล้วคือ พระเศียรหัก พระศอก พระอังสา พระหัตถ์ซ้ายและข้อพระบาท ด้านหลังมีรอยซ่อมด้วยปูนเป็นพระพุทธรูปสำริดสมัยทวารวดีที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยพบในประเทศไทย

(2) พระโพธิสัตว์ ประทับยืนในท่าสัมภังค์ หล่อด้วยสำริด สูง 1.37 เมตร มี 4 กร พระกรหน้าทั้งสองยื่นออกไปข้างหน้าแสดงท่าคล้าย วิตรรกมุทรา พระกรซ้ายด้านหลังยกขึ้นทำท่าคล้ายถือสิ่งของ ส่วนพระกรขวาด้านหลังหักตรงข้อศอก พระเกศาทำเป็นวงซ้อนกัน 4 ชั้น ทรงภูษาสันบางแนวพระองค์ มีเข็มขัดเส้นเล็กคาดเอว

(3) พระโพธิสัตว์ ประทับยืนในท่าตรีภังค์ หล่อด้วยสำริด สูง 0.47 เมตร ทรงชฎามงกุฎ ทรงภูษาสัน มีเข็มขัดผ้าทำเป็นเส้นบางๆ พระกรหักตรงข้อศอก พระขม้มหักตรงพระขานุ ประติมากรรมทั้ง 3 องค์นี้ นายเสมอ นาคินทร์ชาติ ได้ขุดพบโดยบังเอิญที่บ้านฝ้าย ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ แลได้มอบให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2514

- พระเจ้าใหญ่วัดหงส์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปางสะดุ้งมาร) หน้าตักกว้าง 1.37 เมตร สูง 2.20 เมตร เป็นพระพุทธรูปสำริด สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างมาพร้อมกับเมืองพุทไธสง คือประมาณ พ.ศ. 2200 เพราะในบริเวณใกล้เคียงไม่เคยพบพระพุทธรูปแบบนี้มาก่อน ช่วงที่สร้างพระเจ้าใหญ่ อาจเป็นช่วงสกุลลาว เพราะพระพุทธรูปหลายองค์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกอัญเชิญมา มีพระเศศเหมือนพระเจ้าใหญ่ เช่น ที่วัดสระปทุม พระเศศลักษณะนี้จะมีเฉพาะในภาคอีสานและในประเทศลาวเท่านั้น

“พระเจ้าใหญ่วัดหงส์” เป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าใหญ่นี้ มีมากมายสามารถได้ถามได้จากชาวบ้านละแวกนั้น
 ประติมากรรมในศาสนาพราหมณ์
 เทวรูปเป็ประติมากรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดู พบทั่วไป มีทั้งแกะสลักด้วยหินทราย และหล่อด้วยสำริด เช่น พระนารายณ์ พระอุมา พระพรหม และเทพประจำทิศต่างๆ

- พระพรหม ประทับยืนในท่าสัมภังค์ แกะสลักด้วยหินทราย มีสี่พักตร์ สี่กร ทรงชฎา มงกุฏ ประดับด้วยแนวลูกประคำทรงภูเขาจิบเป็นริ้ว ชายภูเขาทำเป็นรูปสมอเรือสองชั้น ห้อยอยู่ด้านหน้าคาดทับด้วยสายรัดพระองค์ผ้า โดยคลี่ชายภูษาอีกชายหนึ่งเป็นรูปพัด เหนือสายรัดพระองค์นั้น มีชายสายรัดห้อยอยู่ พระกรหักตรงข้อศอก พระชงฆ์หักตรงขานุ แต่เดิมจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวิทยาลัยปัจจุบันย้ายไปจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

- เทพนารี ประทับยืนในท่าสัมภังค์แกะสลักด้วยหินทราย ทรงชฎามงกุฏ ประกอบด้วยมวยพระเกศา มีวงพระเกศาใหญ่ห้อยตกลงมายังเชิงมวย ทรงภูเขาจิบเป็นริ้วเว้าลงมาได้ พระอุทรและมีชายหางปลาซึ่งมีขนาดใหญ่ตอนปลายเบื้องหน้าขมวดชายพมมีขนาดเล็กเหนือสายรัดพระองค์ผ้าซึ่งคาดบนพระ โสณิ พระกรขวาหักที่ข้อศอก พระกรหักที่พระอังสา ข้อพระบาทหัก ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร

- พระคเณศ รูปเคารพพระคเณศ มีลักษณะเป็นนรูชอวบอ้วนท้องพลุ้ย เสียรเป็นข้างมีงาข้างเดียวอาจมี 2 กร หรือ 4 กร งวงห้อยตรงลงมา แต่มักหันปลายไปทางซ้ายเพื่อหีบขมม จากถ้วยที่ถืออยู่ในมือซึ่งมักจะเป็นมือซ้าย อาจอยู่ในท่ายืนหรือนั่ง พระคเณศที่พบจากปราสาทหินเมืองต่ำ มีลักษณะไม่อวบอ้วนมากนัก มี 2 กร หักหักหายไปทั้งสองข้าง ประทับนั่งท่าสมาธิ พระบาทขวางวางทับบนพระบาทซ้ายสวมเครื่องประดับมากมาย ตั้งแต่ศิราภรณ์ซึ่งเป็นกรันทะ มงกุฏ กรองศอ อุทรพันธะ (เข็มขัดใหญ่คาดได้ออกเหนือเอว) เข็มขัด พาหุรัด และทองกร ประติมากรรมพระคเณศชิ้นนี้ ยังมีเครื่องประดับวงเป็นสร้อย หรือสายรัดช่วงบนและล่าง เช่นเดียวกับที่เขน ปัจจุบันประติมากรรมชิ้นนี้จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

- คิวลิ่งค์ คือรูปเคารพที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระศิวะ โดยปกติจะประดิษฐานอยู่ตรงกลางปราสาท ที่เป็นศาสนสถานลัทธิไศวนิกาย (และตั้งไว้บูชาในที่อื่นๆ และศาสนสถานลัทธิอื่น) โดยตั้งอยู่บนแท่งฐานที่ทำเป็นหลุมสี่เหลี่ยมไว้รองรับตรงกลาง ที่ขอบทำเป็นร่องน้ำโดยรอบ และมีจงอยู่เป็นรูปแหลมให้น้ำไหลออกเพื่อประโยชน์ในการสร้งน้ำ ฐานดังกล่าวเรียกว่าฐานโยนิ

ซึ่งก็คือสัญลักษณ์แทนพระอุมา ซึ่งลักษณะของศิวลึงค์โดยทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย พรหมภาค คือ ส่วนล่าง ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หมายถึงพระวิษณุ เทพผู้สร้าง

วิษณุภาค คือ ส่วนกลาง ลักษณะเป็นรูปแปดเหลี่ยม หมายถึง พระวิษณุ เทพผู้รักษา

รุทรภาค คือ ส่วนยอด มีลักษณะเป็นทรงกระบอก ปลายมน หมายถึง พระรุทร หรือ ศิวะ เทพผู้ทำลายประติมากรรมรูปสัตว์ ที่พบได้แก่ สิงห์ นาค ไบเสมา

- สิงห์ โดยปกติในปราสาทต่างๆ มักจะมีประติมากรรมรูปสิงห์ ตั้งไว้คู่กันที่บันไดทางเข้าสู่บริเวณศาสนาสถาน ที่ปราสาทเมืองต่ำได้พบเพียงชิ้นส่วนซึ่งเป็นท้ายของสิงห์เพียง 1 ชิ้น เท่านั้น คง จะมีการเคลื่อนย้ายและแตกหักเสียไปหมดแล้ว

- นาค ประติมากรรมรูปนาคเห็นได้ชัดจากนาคที่สระน้ำ ซึ่งสลักเป็นนาคมี 5 เศียร เกือบๆ ไม่สวมมงกุฎหรือกะบังหน้า อันเป็นสัญลักษณ์ของนาคในแบบปาปวนอย่างแท้จริง

- ไบเสมา ไบเสมา คือ เขตกำหนดเป็นที่ร่วมสังฆกรรมของสงฆ์ ตามพุทธบัญญัติ กำหนดให้มีขนาดไม่น้อยกว่าเขตหัตถมาส ของพระภิกษุ 21 รูป และมีขนาดไม่ใหญ่กว่า 3 โยชน์ การกำหนดเขตนั้น ได้มีอนุญาตให้ทำเครื่องหมายเขตด้วยนิมิต ระบุไว้ในพระวินัย มี 8 ชนิด คือภูเขา ศิลา ป่า ไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ น้ำ จำนวนนิมิตไม่ปรากฏแน่ชัด แต่จะต้องไม่น้อยกว่า 3 เพื่อความสมบูรณ์ในการครอบคลุมพื้นที่และเท่าที่ปรากฏในทางปฏิบัติทำไปมีจำนวนถึง 9 แต่ในกรณีที่มีการผูกมหาสีมา อาจมีนิมิตตั้งแต่ 12 ถึง 16 ก็ได้ ปัจจุบันนิยมทำนิมิตเป็นรูปสิลากลม ฝังลงในดิน และทำไบเสมาปักคร่อมไว้เพื่อเป็นที่หมายของลูกนิมิต จังหวัดบุรีรัมย์พบไบเสมาที่เขาวัง อังคาร อำเภอนางรอง และ บ้านประเคียบ อำเภอคูเมือง ไบเสมาที่ทำด้วยศิลามีขนาดแตกต่างกัน เป็นหลักฐานที่แสดงถึงการแพร่กระจายอิทธิพลของศิลปะสมัยทวารวดี ที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ทางภาคกลางของประเทศไทย

3. ศิลปวัฒนธรรมด้านภาษาและวรรณคดี

วรรณกรรมหรือวรรณคดีในท้องถิ่นบุรีรัมย์ ไม่มีอะไรที่เด่นชัด ส่วนมากจะเหมือนกับท้องถิ่นอื่นๆ ในภาคอีสานทั่วไป เช่น ผญา คำสอน และนิทานพื้นบ้าน ส่วนภาษาที่ใช้สื่อสารในจังหวัดบุรีรัมย์แตกต่างกันไปตามพื้นที่แล้วแต่ว่าในพื้นที่นั้นๆ จะมีกลุ่มชนใดอาศัยอยู่ เช่นในอำเภอเมืองนางรองส่วนใหญ่มีชาวไทยโคราชอาศัยอยู่ก็จะใช้ภาษาไทยโคราช อำเภอประโคนชัย กระสัง ห้วยราชมีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่มากก็จะใช้ภาษาเขมร อำเภอพุทไธสง นาโพธิ์ มีชนชาวลาวอาศัยอยู่ก็จะใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร

4. ศิลปวัฒนธรรมด้านความเชื่อ

ศาสนาที่ประชาชนชาวจังหวัดบุรีรัมย์นับถือ คือ ศาสนาพุทธ วัดเก่าแก่ที่สุดในจังหวัดบุรีรัมย์ที่พอจะค้นหาหลักฐานมายืนยันได้ คือ วัดขุนก้อง อำเภอนางรอง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2150 วัดกลาง (วัดกลางพระอารามหลวง) อำเภอเมืองบุรีรัมย์ พ.ศ. 2300 วัดท่าสว่าง อำเภอกระสัง พ.ศ. 2369 วัดโพธิ์ อำเภอประโคนชัย เป็นต้น

ศาสนาและลัทธิอื่น ที่ประชาชนจังหวัดบุรีรัมย์นับถือ ได้แก่ ศาสนาฮินดู มีโบสถ์พราหมณ์อยู่ที่บ้านตะแบก หมู่ 4 ตำบลโคกสนวน อำเภอขามเฒ่า เป็น โบสถ์พราหมณ์สายไสวเวทย์ บูชาองค์ศิวะ และเจ้าแม่กาลี(พระอุมา) ศาสนาคริสต์ มีทั้งสำนักโรมันคาทอลิก โปรเตสแตนต์และองค์กรเผยแพร่ศาสนา ได้แก่ คริสตจักรบ้านใหม่ไทยเจริญ อำเภอประโคนชัย หนองหงส์ ประโคนชัย เมืองบุรีรัมย์ก็มีอยู่ถึง 4 แห่ง เป็นต้น

ทางพุทธศาสนาในจังหวัดบุรีรัมย์ได้ดำเนินการสร้างโรงเรียนปริยัติธรรมตามนโยบายของ กรมศาสนา ประสงค์ที่จะให้พระภิกษุ – สามเณร ได้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป เปิดสอนแผนกสามัญศึกษา ม.1 – 6 แผนกบาลี พระภิกษุรูปแรกที่สามารรถสอบเปรียญธรรม 9 ประโยครูปแรก คือ พระมหาอคุศล ปัญญาปุสโต (วิเศษนคร) บ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ สอบได้เมื่อปี พ.ศ. 2503 นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่เปิดโอกาสให้ฆราวาสไปศึกษาเรียนพระธรรมตลอดจนศาสนกิจของสงฆ์ได้ด้วย โรงเรียนปริยัติธรรมเปิดสอนมีอยู่ 15 แห่ง และ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 15 แห่ง

ส่วนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบุรีรัมย์เคารพนับถือที่สำคัญ คือ พระเจ้าใหญ่วัดหงส์ บ้านศรีษะแสด ซึ่งพระเจ้าใหญ่วัดหงส์นี้ประดิษฐานอยู่ที่ วัดหงส์ บ้านศรีษะแสด ตำบลมะเฝือง อำเภอพุทไธสง ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุทไธสง ประมาณ 2 กิโลเมตร เล่ากันว่าในสมัยก่อนท้าวศรีปาก (นา) ท้าวเหลื่อสะท้าน ท้าวโกสรว เสนาบดีเมืองสุวรรณภูมิคนไทยเชื้อสายลาว พร้อมด้วยบริวาร มีบ้านอยู่ในเขตจังหวัดมหาสารคามในปัจจุบัน ชอบเข้าป่าล่าสัตว์ในเขตลุ่มน้ำลำมูล ตลอดไปจน ลุ่มน้ำชี จังหวัดชัยภูมิ กล่าวกันว่า การล่าแรดเพื่อนำมาทำยานั้น ถ้าพบแรดในเขตอำเภอพุทไธสงจะไล่ล่าได้เมื่อถึงเขตชัยภูมิ และถ้าพบในเขตชัยภูมิจะไล่ล่าได้เมื่อถึงเขตพุทไธสง ครั้งหนึ่งนายพรานใหญ่ทั้งสามได้ยิงนกขนาดใหญ่สวยงามมากตัวหนึ่ง ในบริเวณบึงสระบัวเรียกกันว่า “นกหงส์” นกตัวนั้นได้บินมาตกบริเวณป่ารก ด้านทิศตะวันออกพรานจึงตามมากันหาค้นตัวนั้น ในป่าดังกล่าว พบพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ไม่เคยพบที่ใดมาก่อนด้วยความดีใจจึงเลิกค้นหานก และพากันสำรวจบริเวณรอบๆ องค์พระ ด้านหลังองค์พระพุทธรูปก็พบเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมด้านหน้าองค์พระก็พบหนองน้ำขนาดย่อม มีหัวแรดคาบมานานแล้วอยู่ในหนองน้ำนั้น และมีดินตาลเรียงรายอยู่รอบๆ หนองน้ำทั้ง 4 ทิศ มีเถาวัลย์คลุมรุงรัง ไม่มีหมู่บ้านคน

ในบริเวณนั้น จึงกลับไปบ้านเกิดและชักชวนญาติพี่น้องมาตั้งรกรากอยู่ที่นี่ และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหัวแรด” ตามหัวแรดที่พบ โดยมีท้าวศรีปาก (นาน) เป็นเจ้าเมืองและได้ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์บริเวณที่พระพุทธรูปอยู่เป็นวัด ชื่อว่า “วัดหงส์” ตามชื่อนกที่ยังแล่วมาตกในบริเวณนั้น

นอกจากนี้แล้วยังมีพระพุทธรูปใหญ่ (พระพุทธรูปปฏิมาสันตยาภิรมย์สติโกดมราษฏรนิมิตมโน) เป็นพระยืนขนาดใหญ่ริมน้ำมูล ตรงเข้าที่ว่าการอำเภอสตึก เป็นที่เคารพสักการะของชาวอำเภอสตึกและจังหวัดใกล้เคียง โดยทุกปีจะมีประเพณีการแข่งขันเรือยาวจังหวัดบุรีรัมย์ที่แม่น้ำมูล บริเวณนี้ชาวเรือและนักท่องเที่ยวผู้มาชมงานที่จะไปนมัสการพระพุทธรูปใหญ่ด้วยประจำ

จารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณี

เนื่องจากพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์มีกลุ่มชนที่แตกต่างกันถึง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นดินแดนที่มีประเพณีที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมความเชื่อมากแห่งหนึ่ง และความหลากหลายนี้ก็มีความผสมกลมกลืนกัน แต่ก็มีประเพณีบางอย่างที่มีลักษณะตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ประเพณีหลักของชาวบุรีรัมย์ก็เช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไปคือยึดมั่นใน “ฮีตสิบสอง” คือ มีประเพณีประจำสิบสองเดือนในรอบปีเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป ดังนี้

เดือนเจียง (เดือนอ้าย) หรือเดือนธันวาคม นิมนต์พระสงฆ์มาเข้าปริวาสกรรมหรือเข้ากรรมเพื่อฝึกสำนึกความผิดหรือข้อบกพร่องของตนและมุ่งประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป ในด้านฆราวาสจะทำพิธีเลี้ยงผีแล่นผีต่างๆ (ผีบรรพบุรุษ)

เดือนยี่ (มกราคม) ทำบุญคุณลาน โดยนิมนต์พระสงฆ์สามเณรและฉันภัตตาหารเช้าเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันอาหารเช้าเสร็จก็ทำพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป

เดือนสาม (กุมภาพันธ์) ทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา เริ่มพิธีทำบุญข้าวจี่ในตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มน้ำอ้อยนำไปย่างไฟ หรือจี่ที่เหลือจากพระฉันแล้วชาวบ้านจะแบ่งกันรับประทาน ถือว่าจะเป็สิริมงคลแก่ผู้รับประทาน

เดือนสี่ (มีนาคม) ทำบุญพะเหวด (บุญพระเวส) หรือทำบุญมหาชาติ มีการฟังเทศน์มหาชาติ ถือกันว่าต้องฟังให้จบทุกกัณฑ์ในวันเดียวจึงจะได้กุศล งานบุญนี้มีผู้นำของมาถวายพระ เรียกว่า “กัณฑ์หลอน”

เดือนห้า (เมษายน) ตรุษสงกรานต์ หรือทำบุญขึ้นปีใหม่ มีการสรงน้ำพระพุทธรูป และ พระสงฆ์ ชาวบ้านจะไปเก็บดอกไม้มาบูชาพระ

เดือนหก (พฤษภาคม) ทำบุญบั้งไฟ และบุญวิสาขบูชา จะมีการฟังเทศน์ตลอดวัน กลางคืนมีการเวียนเทียน สำหรับบุญบั้งไฟจะเป็นพิธีเพื่อขอฝนจากเทวดา (แถน) และมีการบวชนาคด้วย

เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ทำบุญช้ำสะ เพื่อบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง โดยทำพิธีเช่น
 สรงหลักเมืองหลักบ้าน ผีพ่อแม่ ผีปู่ ผีเมือง (ผิบรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) เพื่อระลึก
 ถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด (กรกฎาคม) ทำบุญเข้าพรรษา มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้า
 และเพลแก่พระสงฆ์สามเณร ฟังพระธรรมเทศนา ตอนบ่ายและนำจีวรมาหล่อเป็นเทียนพรรษา
 เพื่อถวายเป็นพระพุทธรูป และจะเก็บไว้ตลอดพรรษา

เดือนเก้า (สิงหาคม) ทำบุญข้าวประดับดิน โดยจัดอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่
 สุรา แล้วนำไปวางไว้ใต้ต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่งพร้อมทั้งเชิญวิญญาณบรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับไป
 แล้วให้มารับเอาอาหารไป

เดือนสิบ (กันยายน) ทำบุญข้าวสาก หรือสลากภัตในวันเพ็ญ เป็นการอุทิศส่วน
 กุศลให้แก่ผู้ตาย เช่นเดียวกับการทำบุญข้าวประดับดิน

เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) ทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ พระสงฆ์จะทำปาวณา
 กลางคืนมีการจุดโคมไฟนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ หรือตามริมรั้ววัด

เดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ทำบุญกฐิน สำหรับประชาชนที่อยู่ตามริมน้ำจะมี
 การแข่งเรือด้วย เช่นริมน้ำโขง แม่น้ำมูล มีน้ำชี ฯลฯ เพื่อระลึกถึงอุสพญานาค หรือบางแห่งจะมี
 การแห่ปราสาทผึ้งเพื่อถวายพระสงฆ์และเป็นพุทธรูป

ประเพณีแซนโชนดา หรือประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีรำลึกถึงบรรพบุรุษ
 ประเพณีแซนโชนดาเกิดจากความเชื่อของชาวไทยเขมรที่ว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วจะต้องไป
 อยู่ยมโลก คนที่ทำบาปจะต้องตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง และได้รับความทุกข์ทรมานมาก เมื่อถึง
 วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พระยายมก็จะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านั้นเดินทางกลับมายังบ้านเกิดของตน
 เพื่อจะได้รับส่วนกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ หากวิญญาณเหล่านี้ได้รับการต้อนรับดี ได้รับส่วนกุศลที่
 ลูกหลานอุทิศให้ก็จะอวยชัยให้พรให้อยู่เย็นเป็นสุข

นอกจากนี้จังหวัดบุรีรัมย์ก็ยังมีเทศกาลและงานประจำปีของจังหวัด
 (พงษ์นรินทร์ ใส่อง และคณะ. 2537 : 12) ดังนี้

1) งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพนมรุ้งเป็นศาสนสถานในลัทธิ
 พราหมณ์ และมีร่องรอยว่าถูกตัดแปลงเป็นพุทธสถานในสมัยหลัง ระหว่างช่วงที่ถูกทิ้งร้างอยู่
 ได้มีผู้นำพระพุทธรูปมาจำลองไปประดิษฐานไว้ที่ปราสาทน้อยบนเขา กลายเป็นประเพณีของชาวบ้าน
 รอบ ๆ ปากันขึ้นไปนมัสการปิดทองรอยพระพุทธรูปมาจำลอง และไหว้พระพุทธรูปพนมรุ้ง
 ซึ่งประดิษฐานอยู่ในหอบริเวณลานจอดระ และมีการทำบุญที่วัดพนมรุ้ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5
 ของทุกปี และ เนื่องจาก ปราสาทหินพนมรุ้งเป็นโบราณสถานที่ยิ่งใหญ่สวยงามและเป็นประเพณี

แต่เดิมอยู่แล้ว จังหวัดจึงได้ส่งเสริมให้มีงานประเพณีของจังหวัด โดยกำหนดจัดงานในวันเสาร์ - อาทิตย์แรกของเดือนเมษายนทุกปี ในงานนี้จังหวัดได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการอนุรักษ์ วัฒนธรรมโบราณ ได้แก่ ขบวนแห่ราชประเพณีขอมโบราณ งานโฮปบายดินเนอร์ การแสดงแสง เสียงย้อนรอยอดีตพนมรุ้ง และการแสดงระเบิดภูเขาไฟจำลอง

2) ประเพณีแข่งเรือยาวจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นงานประเพณีประจำปี กำหนดจัดในวันเสาร์-อาทิตย์แรกของ เดือนพฤศจิกายนของทุกปี ฤดูแข่งเรือเป็นฤดูน้ำหลากในลำน้ำมูล ชาวเรือบุรีรัมย์และจากจังหวัดต่าง ๆ มาร่วมชุมนุมประลองฝีพายที่สนามแข่งเรือหน้าว่าการอำเภอสตึก เพื่อแข่งขันความเป็นเจ้ายุทธจักรแห่งลำน้ำมูล ในแต่ละปี มีจำนวนเรือเข้าแข่งไม่น้อยกว่า 40-50 ลำ และยังมีขบวนเรือตกแต่งแฟนซีงดงามอีกด้วย

ประเพณีแข่งเรือยาวที่สนามแห่งนี้ เดิมเป็นประเพณีท้องถิ่นสังสรรค์กันในหมู่ญาติมิตรและเพื่อเป็นการสักการะเจ้าพ่อวังกรด ซึ่งเป็นชื่อวังน้ำวนช่วงหนึ่งของแม่น้ำมูล ต่อมาได้จัดเป็นงานประเพณีของจังหวัดตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมา

3) งานมหกรรมว่าวอีสานบุรีรัมย์ ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวหรือย่างเข้าสู่ฤดูหนาวมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดแรง คนชนบทก็พากันทำว่าวแอก ซึ่งมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเล่นกันทุกหมู่บ้าน เป็นประเพณีการเล่นของท้องถิ่นอีสานแต่นานมา บุรีรัมย์จัดมหกรรมว่าวอีสาน ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2529 เพื่ออนุรักษ์เอกลักษณ์ของอีสานใต้ให้คงอยู่และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวาง เปิดโอกาสให้คนทุกตำบล ทุกหมู่บ้าน ทำว่าวแอกมาแข่งขันชิงรางวัลกัน ว่าวที่นำมาเข้าแข่งขันต้องมีขนาดปีกกว้าง 2.5 เมตร ขึ้นไป ตัดสินกันที่ความสวยงาม เสียงแอก และลีลาของว่าวบนท้องฟ้า นอกจากนี้มีการประกวดขบวนแห่ว่าวที่ยิ่งใหญ่สวยงาม ตอนค่ำมีมหรสพ การละเล่น และการแสดงสินค้าพื้นบ้าน โดยงานมหกรรมว่าวอีสาน จัดขึ้นที่บริเวณสนามกีฬา จังหวัด อำเภอหัวราชในวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนธันวาคมของทุกปี

4) งานประจำปีและงานกาชาดบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์กำหนดจัดงานประจำปีและงานกาชาด โดยกำหนดเวลาตรงกับช่วงวันตรุษจีนของทุกปี ในงานจะมีกิจกรรมที่สำคัญคืองานออกร้านของกาชาด การแสดงผลผลิตและผลการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัด การแข่งขันกีฬาเซปักตะกร้อ การแสดงมหรสพและการจำหน่ายสินค้าราคาถูก พร้อมกันมีการเปิดหออพระพุทธสิหิงค์จำลองให้ประชาชนได้กราบไหว้สักการะ ซึ่งจะเปิดเฉพาะในช่วงงานประจำปีเท่านั้น

5. ศิลปวัฒนธรรมด้านสุนทรียะ

5.1 การละเล่นพื้นบ้าน แหล่งที่มีการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญที่อำเภอประโคนชัย เช่น การแสดงพื้นบ้านในพิธีกรรมรักษาคนไข้ เรียกว่า เรือมปลัดโจล หรือรำเทพประทับทรง เรือมตลิ่ง หรือรำกะลา เรือมก้อนเตยล หรือรำทอเสื่อ และเรือมจับกรับ เรือมอันเร เป็นต้น

5.2 คนตรีพื้นบ้าน คนตรีพื้นบ้านของท้องถิ่นบุรีรัมย์ เป็นคนตรีประเภท เจริญกันตรึม ผลิตเครื่องดนตรีจากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ได้ทั้งเครื่องดีด เช่น พิณ ทำจากลูกน้ำเต้า انگูยซ์ ทำจากไม้ไผ่ เครื่องสีจำพวกซอ เครื่องตีจำพวกกระนาด ฆ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ เครื่องเป่าจำพวกใบไม้ โห่หวด ปี่ ที่ทำจากเขาคาวาย ปัจจุบันแหล่งผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านอยู่ที่ อำเภอนางรอง อำเภอเมือง และอำเภอบ้านกรวด

5.3 การแสดง ปัจจุบันยังคงมีศิลปการแสดงประเภทหมอลำที่สะท้อนแนวคิดในการดำรงชีวิตที่เคารพธรรมชาติและวิถีการดำรงชีวิตอยู่ทั่วไป ได้แก่ ที่ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง และที่ตำบลห้วยสำราญ อำเภอคูเมือง เป็นต้น

5.4 เพลงกล่อมเด็ก ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ เพลงกล่อมเด็กของป้าพลอย ราชประโคน ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาชัย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่าชาวจังหวัดบุรีรัมย์มีศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจสามารถจำแนกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1. ศิลปวัฒนธรรมด้านโบราณสถาน โบราณสถานที่เป็นที่ทราบกันในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ นอกจากนี้ยังมีปราสาทกู่สวนแตง และปราสาทหนองหงส์ ส่วนโบราณวัตถุที่พบในบุรีรัมย์

2. ศิลปวัฒนธรรมด้านวัตถุ ที่พบในจังหวัดบุรีรัมย์ เช่นเครื่องปั้นดินเผาที่อำเภอบ้านกรวด เครื่องจักรสานจากหวายและเครื่องไม้ที่อำเภอลำปลายมาศ นอกจากนี้มีการทอเสื้อ การทอผ้าไหมซึ่งมีชื่อเสียงในอำเภอนาโพธิ์ อำเภอพุทไธสง อำเภอประโคนชัย

3. ศิลปวัฒนธรรมด้านภาษา ได้แก่ ภาษาไทยอีสาน (ลาว) ไทยเขมร ไทยโคราช และไทยส่วย

4. ศิลปวัฒนธรรมด้านความเชื่อถือ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ชาวบุรีรัมย์ส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาจึงยังรักษา ธรรมเนียมประเพณีอันดีงามและถือปฏิบัติในครรลองของชาวพุทธไว้เป็นอย่างดี และในแต่ละท้องถิ่นยังมีประเพณีที่แสดงออกถึงความเชื่อของแต่ละชุมชน เช่น บุญข้าวสารทงันเฮือนี การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ บุญสะแหวด บุญปิดปากข้าว ทั้งยังมีการแต่งกายที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน เช่นชาวไทยลาวผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาก๊วย หรือโสร่ง คาดผ้าขาวม้า ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ชาวไทยเขมรนิยมนุ่งโจงกระเบนทั้งชายและหญิง

ใช้ผ้าเฉียงพาดบ่า ชาวไทยโคราชนุ่งโจงกระเบนแต่ใช้ผ้าขาวม้าพาดบ่าซ้าย ชาวไทยส่วนนิยม ทัดดอกไม้ที่หูทั้งสองข้าง นอกจากนี้ในเรื่องอาหารการกินก็แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่นอาหารที่ ขึ้นชื่อของชาวอำเภอประโคนชัยคือ “กุ้งจ่อม” เป็นต้น

5. ศิลปวัฒนธรรมด้านสุนทรียะ ชาวจังหวัดบุรีรัมย์มีการแสดงและการละเล่น พื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสานได้มากมาย เช่น หมอลำ กันตรึม เรือมจับกรับ เรือมปิดโจล (เรือมประทับทรง) เรือมตลิ่ง (เรือมกลา) เป็นต้น

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามซึ่งบรรพบุรุษของชาวบุรีรัมย์ได้ส่งสม ไว้เพื่อคนรุ่นหลังให้ได้รับรู้ หวงแหนและอนุรักษ์เป็นมรดกของชาวบุรีรัมย์ และของชาติสืบไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนรู้มีผู้สนใจนำมาศึกษาหลายวิธีการ เพื่อที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ การศึกษางานเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีทั้ง งานวิจัยภายในประเทศและต่างประเทศ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

หทัยรัตน์ อันดี (2544 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ได้สร้างชุดการเรียนรู้โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้ 1) สำรวจความ ต้องการและข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างชุดการเรียนรู้และหาประสิทธิภาพการเรียนรู้ 3) ทดลองใช้ ชุดการเรียนรู้ 4) ประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขชุดการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่าชุดการเรียนรู้มี ประสิทธิภาพ 80/80 นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังใช้ชุดการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยหลังใช้ชุดการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าก่อนใช้ชุดการเรียนรู้ ด้านความคิดเห็นพบว่านักเรียนชอบเรียนจากการเรียน โดยการใช้ชุดการเรียนรู้ มีความสุขกับการทำ กิจกรรม ส่วนครูผู้สอน ผู้รู้ในท้องถิ่น แลผู้ปกครองมีความคิดเห็นว่าคุณชุดการเรียนรู้มีประโยชน์กับ นักเรียนมาก

อัมพร เต็มดี (2545 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง การอนุรักษ์แหล่ง ท้องเที่ยวในชุมชน สำหรับนักเรียนประถมศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยมีขั้นตอนการ พัฒนาชุดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนคือ 1) ศึกษาต้องการและข้อมูลพื้นฐาน 2) พัฒนาและหา ประสิทธิภาพชุดการเรียนรู้ 3) ทดลองใช้ 4) ประเมินและปรับปรุงแก้ไข ผลการทดลองพบว่า นักเรียน ครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชนต้องการให้มีการพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง การอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน สำหรับนักเรียนประถมศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยให้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและผู้รู้ในท้องถิ่น ชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

80.10/80.25 นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนก่อนและหลังแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยหลังเรียนด้วยชุดการเรียนรู้มีคะแนนสูงกว่าก่อนการใช้ชุดการเรียนรู้ นักเรียนมีความคิดเห็นที่ดีต่อชุดการเรียนรู้เรื่อง การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนรู้สึกและภูมิใจในท้องถิ่นของตนมากขึ้น และนักเรียนมีความสามารถในการทำชิ้นงานอยู่ในระดับดี

ธีระ พิมพ์คำ (2545) ได้สร้างชุดการสอนสื่อประสมแบบกลุ่มกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ เรื่อง จังหวัดนครพนม กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการศึกษา พบว่า ชุดการสอนสื่อประสมแบบกลุ่มกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ เรื่อง จังหวัดนครพนม กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ 83.97/80.15 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ นักเรียนที่เรียนด้วยชุดการสอนสื่อประสมแบบกลุ่มกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ เรื่อง จังหวัดนครพนม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีเจตคติต่อการเรียนรู้ในระดับ ดี และมีความคิดเห็นต่อชุดการสอนสื่อประสมแบบกลุ่มกิจกรรมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก

เสาวลักษณ์ คำหอม (2546 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง บุคคลสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียน ครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ต้องการให้มีการพัฒนาชุดการเรียนรู้เรื่องบุคคลสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี 2) ชุดการเรียนรู้เรื่องบุคคลสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย คำนำ วัตถุประสงค์ คู่มือครู คู่มือนักเรียน และหนังสืออ่านเพิ่มเติม และชุดการเรียนรู้ที่พัฒนา และชุดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ 81.10/80.24 3) นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อนและหลังการใช้ชุดการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ระดับ โดยหลังการใช้ชุดการเรียนรู้มีคะแนนสูงกว่าก่อนการใช้ชุดการเรียนรู้

มาลัย จงเจริญมั่นคง (2546 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุดการเรียนรู้เรื่องอำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 91.87/92.50 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 2) ความคิดเห็นนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ นักเรียนทุกคนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในทางบวกต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กุหลาบ หงส์ทอง (2546 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีขั้นตอนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนคือ 1) ศึกษาความต้องการและข้อมูลพื้นฐาน 2) พัฒนาและหาประสิทธิภาพชุดการเรียนรู้

3) ทดลองใช้ชุดการเรียนรู้ 4) ประเมินและปรับปรุงแก้ไขชุดการเรียนรู้ ผลการทดลองพบว่า นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องการให้มีการพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ชุดการเรียนรู้มีเนื้อหา 7 เรื่อง คือ กฎหมายเกี่ยวกับทะเบียนราษฎร กฎหมายเกี่ยวกับการประถมศึกษา กฎหมายเกี่ยวกับการจราจรทางบก กฎหมายเกี่ยวกับการรับราชการทหาร กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ กฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร และกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองความปลอดภัย การแต่งกายและจรรยาบรรณของนักเรียน ชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ 81.86/80.13 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ก่อนและหลังแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีคะแนนหลังใช้ชุดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนใช้ นักเรียนมีพฤติกรรมการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานจนอยู่ในระดับที่สมบูรณ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นต่อการเรียนจากแหล่งเรียนรู้ภายนอก

พรทิพย์ กิจรพล (2547 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง ทรัพยากรน้ำของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ได้เสนอขั้นตอนในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ดังนี้ คือ 1) พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง ทรัพยากรน้ำ 2) ทดลองสอนเพื่อหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ เรื่อง ทรัพยากรน้ำ ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ทรัพยากรน้ำ มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ คือ 82.59/85.13 2) นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ทรัพยากรน้ำ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ภายหลังจากสอนแตกต่างก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สมหวัง คุณนิย (2550 : บทคัดย่อ) ชุดการสอนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่น่าสนใจ โดยการนำสื่อการสอนหลายชนิดมาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบ ผู้ศึกษาจึงทำการพัฒนาชุดการสอนขึ้น โดยในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในสาระเศรษฐศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2) พัฒนาชุดการสอนสาระเศรษฐศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดการสอน 4) ศึกษาพฤติกรรมของนักเรียน เมื่อเรียนรู้โดยใช้ชุดการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2550 โรงเรียนบ้านนาบอน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 จำนวนห้องเรียน 1 ห้องเรียน คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 มีจำนวนนักเรียน 23 คน โดยใช้ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนา ได้แก่ แผนการจัด

การเรียนรู้และชุดการสอนประกอบการเรียนการสอน สารเศรษฐศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 20 ชุด

ผลการศึกษาพบว่า

1) ผลจากการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน 11.22 คิดเป็นร้อยละ 37.39 คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน 24.39 คิดเป็นร้อยละ 81.30 จากคะแนนเต็ม 30 และพบว่า นักเรียนมีคะแนนเพิ่มขึ้นทุกคน 2) การจัดการเรียนรู้และชุดการสอนที่ใช้ มีประสิทธิภาพ 89.74/81.30 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 3) ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้ และชุดการสอน มีค่าเท่ากับ 0.7014 แสดงว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น คิดเป็น ร้อยละ 70.14 4) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสารเศรษฐศาสตร์ ก่อนและหลังใช้ ชุดการสอนพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .01 5) นักเรียนมีพฤติกรรมเฉลี่ยทั้ง 20 แผนการจัดการเรียนรู้มากที่สุดคือ ทำงานที่ได้รับ มอบหมายในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 2.86 ซึ่งอยู่ในระดับดี รองลงมา ได้แก่ การยอมรับ ฟังคนอื่น ($\bar{X} = 2.85$) ความสนใจในขณะที่เรียนและการแสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 2.60$) ส่วนพฤติกรรมที่ต่ำสุดคือ การตอบคำถาม ($\bar{X} = 2.59$) ผลการพัฒนาแสดงให้เห็นว่า แผนการจัดการเรียนรู้และชุดการสอนในครั้งนี้ สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้นได้

แสวง อินตะนัย (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรม พื้นฐานที่ควรรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านผือ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ศรีสะเกษ เขต 2 มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้าง ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรมพื้นฐานที่ควรรู้ กลุ่มสาระ การเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ ตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อศึกษา ค่าดัชนีประสิทธิผล ชุดการสอน 3) เพื่อ เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียน และหลังเรียน ด้วยชุดการสอน 4) เพื่อศึกษา ความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อชุดการสอน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านผือ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 2 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 25 คน ได้มาโดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 14 แผน 2) ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรมพื้นฐานที่ควรรู้ จำนวน 14 ชุด 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำนวน 30 ข้อ 4) แบบวัดความพึงพอใจ ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรมพื้นฐานที่ควรรู้ จำนวน 10 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้ t-test ผลการวิจัย พบว่า 1) ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรมพื้นฐานที่ควรรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีประสิทธิภาพในการกิจกรรมการเรียนรู้ $E1/E2 = 89.50/85.60$ 2) ค่าดัชนีประสิทธิผล ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรมพื้นฐานที่ควรรู้ $E.I. = 0.68$ 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อ ชุดการสอน เรื่อง หลักกรรมพื้นฐานที่ควรรู้ อยู่ในระดับ พอใจมากที่สุด

งานวิจัยต่างประเทศ

ไบรแอนและสมิท (Bryan & Smith. 1975) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยใช้ชุดการเรียน การสอนด้วยตนเองที่มหาวิทยาลัยเซาท์แคโรไลนา ในวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ใช้เวลาทดลอง 3 ภาคเรียน ผลปรากฏว่าผู้เรียนร้อยละ 60 มีผลการเรียนสูงขึ้นกว่าเดิมร้อยละ 96 มีความสนุกสนานในการเรียนเพิ่มขึ้นและร้อยละ 74 ชอบการเรียนด้วยชุดการเรียนการสอนมากกว่าการเรียนปกติ

สตรีกแลนค์ (Strickland. 1978) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการสอนโดยใช้บทเรียน สำเร็จรูปกับการสอนแบบปกติในวิชาชีววิทยาทั่วไปที่ Coplan Lincoln Junior College โดยแบ่ง นักศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งสอน โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป ส่วนอีกกลุ่มสอนแบบปกติ ผล การศึกษา ปรากฏว่า นักศึกษากลุ่มที่ใช้บทเรียนสำเร็จรูปมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงกว่ากลุ่มที่ สอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

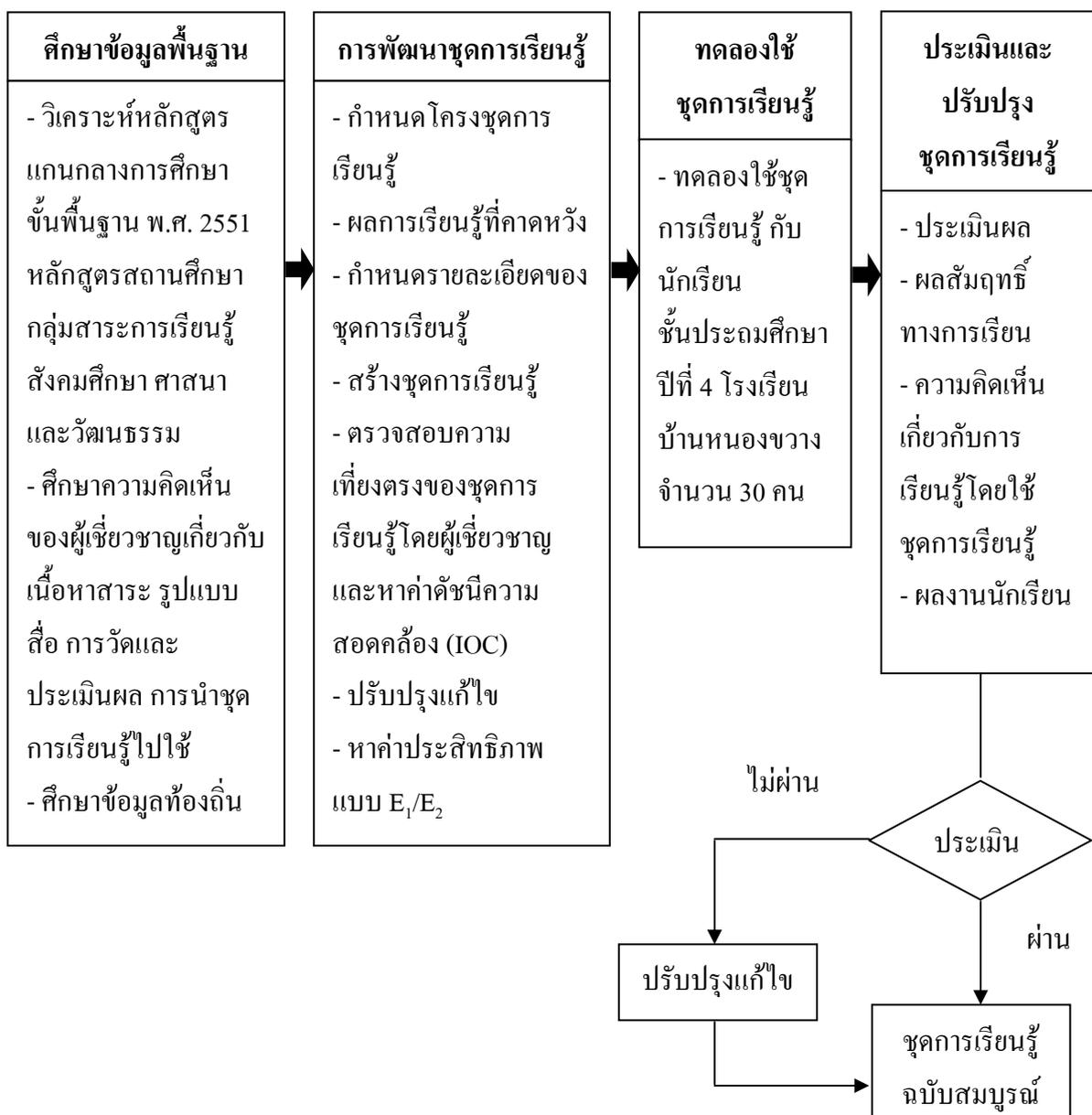
แอนเดอร์สัน (Anderson. 1991) ได้สร้างชุดการสอนด้วยตนเองเพื่อหา ประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาในระดับ เตรียมประถมศึกษา โดยใช้ชุดการสอนด้วยตนเองกับการสอนแบบบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ จากกลุ่มที่สอน โดยใช้ชุดการสอนด้วยตนเองและการสอนแบบ บรรยายทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การวางแผนการสอนและวิธีสอน แต่ไม่มีความแตกต่าง กันใน ด้านทัศนคติต่อวิชาสังคมศึกษาและครูฝึกสอนโดยมากชอบชุดการสอน

จากรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุดการเรียนรู้ ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ชุดการเรียนรู้เป็น โปรแกรมการเรียนที่ประกอบด้วยสื่อประเภทเทคนิควิธีการ และ สื่อประเภทวัสดุ และเครื่องมือที่นำมาจัดระบบไว้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด การนำ ชุดการเรียนรู้ไปใช้ต้องปรับกิจกรรมการเรียนการสอนตลอดเวลา ทำให้สามารถ ใช้กับจุดประสงค์ การเรียนได้อย่างกว้างขวางจากผลการวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า การสอนโดยใช้ ชุดการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ สูงกว่าการเรียนปกติ ชุดการเรียนรู้ที่มีลักษณะบูรณาการกับกระบวนการเรียนรู้ นักเรียนทุกคนควรมีโอกาสศึกษาหาความรู้ ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในการเรียน

อย่างมีระบบโดยใช้ทักษะ กระบวนการทางการคิดวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้แก่นักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการและผลการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกรอบแนวคิด พัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ภาพประกอบที่ 2.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย